

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ
КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

«АСКЕРГЕ ЧАКЫРУУГА ЧЕЙИНКИ ДАЯРДОО»

**предмети боюнча Кыргыз Республикасынын жалпы билим
берүүчү мектептеринин 10-11-класстары үчүн предметтик
стандарт**

Бишкек – 2023

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринин 10-11-класстарынын окуучулары, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарынын биринчи жана экинчи курстарынын студенттери үчүн «Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предмети боюнча предметтик стандарт. – Бишкек, 2023ж. – 36 б.

Иштеп чыккандар:

А.Б. Сатаев – запастагы полковник, КББАнын илимий кызматкери;

Б.Д. Джолдошбаев – запастагы полковник, КР Куралдуу Күчтөрүнүн Башкы штабынын аскерге чакырууга чейинки даярдоо бөлүмүнүн башкы адиси;

Н.А. Акматов – запастагы подполковник, ББЖИМдин алдындагы ПККЖЖКДБРИнин ага окутуучусу;

Рецензенттер:

А.М. Мамытов – п.и.д., Кыргыз билим берүү академиясынын технология, искусство жана ден соолук маданияты лабораториясынын профессору;

У.А. Урманбетов – подполковник, КР ККГШнын Уюштуруу-мобилизациялык башкы башкармалыгынын аскерге чакырууга чейинки даярдоо бөлүмүнүн башчысы;

М. Тагаев – тарых илимдеринин кандидаты, КМДжСАнын спорттук-тарбиялык иштер боюнча проректору;

Байыш уулу К. - ага окутуучу, КМДжСАнын Аскерге чакырууга чейинки даярдоо кафедрасынын башчысы.

«Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предметтик стандарты талап кылынган максаттарга жооп берет. Предмет боюнча окутуунун бардык маанилүү милдеттери каралган. Жалпысынан предметтик стандарт бардык талаптарга жооп берет жана жалпы билим берүү, баштапкы жана орто кесиптик билим берүү уюмдары үчүн бекитүүгө жана андан ары колдонууга сунушталат.

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринин 10-11-класстарынын окуучулары, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарынын биринчи жана экинчи курстарынын студенттери үчүн «Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» боюнча предметтик стандарт Кыргыз Республикасынын мектептик жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартынын (Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 22-июлундагы №393 токтому); Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 11-февралындагы №87 токтому менен бекитилген Орто жалпы билим берүү программаларын, башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн программаларын ишке ашыруучу билим берүү уюмдарында жаштарды аскерге чейинки даярдоо жөнүндө жобонун негизинде иштелип чыкты.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына, башка ченемдик укуктук актыларга ылайык жаштарды аскердик кызматка даярдоо тутумунун ажырагыс бөлүгү катары уюштурулат жана өткөрүлөт.

Стандарт билим берүү уюмдарынын бардык түрү жана окуучулардын өнүгүү деңгээли үчүн милдеттүү болуп саналат, окутууну уюштуруунун бирдей шарттарына кепилдик берет.

Стандарт Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринде жана башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарында Аскерге чакырууга чейинки даярдоо боюнча окуу пландарын, окуу китептерин жана окуу-методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу үчүн негиз болуп саналат.

МАЗМУНУ

1-БӨЛҮМ. ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР	4
1.1. Предметтик стандарттын статусу жана түзүмү.....	4
1.2. Билим берүү уюмдары үчүн ченемдик документтердин системасы.....	4
1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер.....	5
2-БӨЛҮМ. ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ.....	7
2.1. Окутуунун максаттары жана милдеттери.....	7
2.2. Предметтин түзүлүш методологиясы	9
2.3. Предметтик компетенциялар, предметтик жана негизги компетенциялардын байланышы.....	10
2.4. Окуу материалдарын мазмуну жана класстар боюнча бөлүштүрүү.....	12
2.5. Дисциплиналар аралык байланыштар, кайчылаш тематикалык линиялар.....	16
3-БӨЛҮМ. ОКУУНУН ЖЫЙЫНТЫГЫ ЖАНА БААЛОО.....	18
3.1. Окутуунун күтүлгөн натыйжалары	18
3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары.....	21
4-БӨЛҮМ. ОКУУ ПРОЦЕСИН УЮШТУРУУ ТАЛАПТАРЫ.....	22
4.1. Предметти окутуунун методикасына коюлуучу негизги талаптар	24
4.2. Предметтик стандарттын талаптарын ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү ресурстар камсыздоого минималдуу талаптар.....	25
4.3. Дем берүүчү жана коопсуз окуу чөйрөсүн түзүү.....	27
АДАБИЯТТАР	35

1-БӨЛҮМ. ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР

1.1. Предметтик стандарттын статусу жана түзүмү

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринин 10-11-класстарынын окуучулары, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарынын биринчи жана экинчи курстарынын студенттери үчүн «Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» боюнча предметтик стандарт аскерге чакырууга чейинки даярдоо жана окуучуларды аскердик-патриоттук тарбиялоо процесстерин жөнгө салуучу жаңы окуу пландоо документи болуп саналат.

«Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предметинин стандарты менчигинин түрүнө, окутуу тилине карабастан бардык билим берүү уюмдарында колдонулат жана билим берүү уюмдарын лицензиялоодо, аттестациялоодо, окутуунун натыйжаларын жыйынтыктоочу баалоодо эске алынат.

Предметтик стандарт:

- “Аскерге чакырууга чейинки даярдоо” предмети боюнча окуу процессинин мазмунун компетенттүүлүк негизде түзөт;

- жалпы мектепте билим берүүнүн негизги этабында билим берүү тармагынын белгиленген максаттарын ишке ашырат;

- уюштуруу-укуктук формасына жана менчигинин түрүнө карабастан аскерге чакырууга чейинки даярдоо боюнча окуу планын, окуу китебин/окуу-методикалык комплексти жана окуу-методикалык материалдарды иштеп чыгуу үчүн негиз болуп саналат;

- өсүп келе жаткан муунду аскердик-патриоттуулукка тарбиялоонун натыйжаларынын ырааттуулугун камсыз кылуучу негиз болуп саналат;

- аскерге чакырууга чейинки даярдоонун мазмунун негизги жалпы билим берүүнүн башка предметтери менен интеграциялоого көмөк көрсөтөт;

- Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарынын натыйжаларын жана аларга объективдүү баа берүүнүн ыкмаларын белгилейт.

Предметтик стандарт 4 бөлүмдөн турат:

- 1-бөлүм. Жалпы жоболор;

- 2-бөлүм. Предметтин концепциясы;

- 3-бөлүм. Билим берүүнүн натыйжалары жана аны баалоо;

- 4-бөлүм. Окуу процессин уюштурууга коюлуучу талаптар;

- Адабияттар.

1.2. Билим берүү уюмдары үчүн ченемдик документтердин тутуму

Бул стандарт төмөнкү жетектөөчү (нормативдик) документтерге негизделген:

- Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик билим берүү стандарты (Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 22-июлундагы №393 токтому);

- «Билим берүү уюмдарында билим берүү чөйрөсүнүн коопсуздугун жогорулатуу маселелери боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн айрым чечимдерине өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» // Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн №295 токтому (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 17-январындагы №12, 2021-жылдын 5-мартындагы №72 токтомдорунун редакциясына ылайык), 107-пункт;

- "Кыргыз Республикасынын жарандарын аскердик жана альтернативдик кызматтарга жалпыга бирдей чакыруу жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

- Кыргыз Республикасынын 2003-жылдын 30-апрелиндеги №92 "Билим берүү жөнүндө" Мыйзамы;

- Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы №1 “Инсанды руханий-адептик өнүктүрүү жана дене тарбиясы жөнүндө” Жарлыгы;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 11-февралындагы №87 токтому менен бекитилген Орто жалпы билим берүү программаларын, башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн кесиптик билим берүү программаларын ишке ашыруучу билим берүү уюмдарында жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо жөнүндө жобо;
- 2021-2030-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы. Өкмөттүн 2021-жылдын 4-майындагы №200 токтому;
- «Манас» эпосу жөнүндө Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 28-июнундагы №59 Мыйзамы (КР 2023-жылдын 26-апрелиндеги №94 Мыйзамынын редакциясына ылайык);
- 2021-2026-жылдарга Кыргыз Республикасында жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы - Кыргыз жараны. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2020-жылдын 13-ноябрындагы № 39 Жарлыгы менен бекитилген;
- Сюжети аскердик мүнөздөгү окуялар болгон «Манас» эпосунун материалдары согушту уюштуруунун жана жабдылышынын көптөгөн өзгөчөлүктөрүн: аскерлердин түзүлүшүнүн системасын, аскердик аракеттердин тактикасын, согуштук аракеттерди калыбына келтирүүгө, ошондой эле аскердик сапаттарды тарбиялоо мүмкүндүк берет;
- «Манас» эпосунда эстүү адам өзүнүн кыймыл-аракети менен дайыма оң касиетти терс жактарга каршы коюп, жамандыкты жакшылык менен, ачууну сабыр менен, ач көздүктү адептүүлүк менен жеңип, адамдык эң жакшы байлык – акыл-эсин колдоно ала тургандыгы эскерилет. «Манас» эпосун андагы камтылган мамлекеттик идеялардын өңүтүнөн баалап, байыркы кыргыз уруулары үчүн эпостун:
  - элдик Конституциянын прототиби;
  - мыйзамдардын жана моралдык жарлыктардын жыйындысы;
  - ар-намыс жана адеп кодекси;
  - кыргыздын келечек муундарына керээз.

1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында калыптанган компетенттүүлүк – жалпы билим берүү уюмдарынын 10-11-класстарынын окуучуларынын, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарында биринчи жана экинчи курстарда окуган студенттердин белгилүү бир кырдаалда (окуу жана жеке) тандалган аскердик-прикладдык окутуунун өзгөчөлүктөрүнө негизделген, көндүмдөрдүн жана жөндөмдөрдүн ар кандай элементтерин өз алдынча кабыл алуусу;

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында калыптанган компетенция – жалпы билим берүү уюмдарынын 10-11-класстарынын окуучуларынын башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарында биринчи жана экинчи курстарда натыйжалуу, жемиштүү иш алып баруусу үчүн зарыл болгон алдын ала аныкталган социалдык талап (аскерге чейинки жана тарбиялык даярдыгы боюнча талаптар, ченемдер).

Билим ("Аскерге чакырууга чейинки даярдоо" предметинин алкагында) - аскердик-патриоттук тарбиялоонун социалдык, биомедициналык, педагогикалык жана уюштуруучулук-методикалык аспектилерине тиешелүү адистештирилген маалыматтардын жыйындысы жана системасы. Билимдин деңгээли төмөнкүдөй критерийлер менен аныкталат: бүтүндүк, жалпылык, ырааттуулук, натыйжалуулук жана бышыктык.

Билгичтик ("Аскерге чакырууга чейинки даярдоо" предметинин алкагында) – бул ар кандай татаалдыктагы тапшырмаларды аткарууда адамдын өзүнүн физикалык мүмкүнчүлүктөрүн аң-сезимдүү колдонуу жөндөмдүүлүгү. Адамдын чеберчилигинин акыркы көрсөткүчү анын кыймыл аракетинин максатка ылайыктуулугу жана натыйжалуулугу болуп саналат.

Көндүмдөр ("Аскерге чакырууга чейинки даярдоо" предметинин алкагында) – булар бир нече жолу кайталоонун натыйжасында өздөштүрүлгөн жана автоматташтырылган компоненти бар кыймылдуу аракеттер. Кыймыл көндүмдөрү күчтүү,

өзгөрмөлүү, адамдын физикалык жана акыл-эс мүмкүнчүлүктөрүн мобилизациялоочу болушу керек.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарындагы баалоо – орто жалпы билим берүү уюмдарынын окуучуларын окуудагы жетишкендиктерин баалоонун символу, сандык туюнтмасы болуп саналат.

Баа – предметтик стандартта бекитилген окуучулардын компетенцияларынын калыптануу даражасын сапаттык жактан аныктоо. Баалоо – бул билим берүүнүн сапатын жогорулатуу максатында окуучулардын окуу жөндөмдүүлүгүн, мугалимдин, класстын, мектептин ишин көзөмөлдөө, ошондой эле маалыматтарды сүрөттөп, чогултуу, каттоо жана чечмелөө процесси. Баалоо мугалим менен да, окуучунун өзү менен да жүргүзүлөт жана окуу-тарбия процессинде колдонулуучу окутуунун жана тарбиялоонун ыкмаларын өркүндөтүү үчүн негиз болууга багытталган.

Баалоонун түрлөрү ("Аскерге чакырууга чейинки даярдоо" предметинин алкагында):

- *Диагностикалык баалоо* окуучулардын билиминин жана көндүмдөрүнүн учурдагы деңгээлин баалоону билдирет жана окуучулар эмнени билет жана эмнеге көбүрөөк кызыкдар экендигин билүү үчүн аскерге чейинки даярдоо сабактарынын башында (куралдын жана аскердик техниканын жаңы түрлөрүн үйрөнүүнүн башталышында) жүргүзүлөт.

- *Формативдик баалоо* окутуунун ортосунда билимдин натыйжасын баалоону билдирет жана Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабагынын мугалиминин баалоочу корутундуларында чагылдырылган учурдагы баалоо түрүндө жүргүзүлөт. Нормативдин жана көнүгүүлөрдүн айрым түрлөрү боюнча (курал атууга даярдык, жалпы дене тарбия, аскердик иштин негиздери ж.б.) окуу аяктагандан кийин.

- *Суммативдик баалоо* нормативдердин жана көнүгүүлөрдүн айрым түрлөрү боюнча окуу аяктагандан кийин натыйжага баа берүүнү билдирет.

- *Жыйынтыктоочу баа* "Аскерге чакырууга чейинки даярдоо" предметин өздөштүрүүнүн жыйынтыгын баалоону билдирет жана суммативдик баалоонун жыйынтыгы боюнча коюлат.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында калыптанган предметтик компетенциялар – окуучунун физикалык, эмоционалдык (психологиялык), социалдык ден соолугун, ошондой эле жарандык турмушта үзүрлүү иштөө үчүн, ар кандай коркунучтардын келип чыгуу шарттарына зарыл даярдыкты камсыз кылуу компетенттүүлүгүн камсыз кылуучу компетенциялар түрүндө берилген билим берүүнүн натыйжаларынын жыйындысы жаштарды Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүндө кызмат өтөөгө даярдоонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аныкталат.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында долбоордук окутуу – бул студенттердин өз алдынча жана топтук иш-аракеттерин камтыган практикалык маселелерди чечүү аркылуу алынган натыйжага багытталган окуучулардын таанып-билүү (когнитивдик), аффективдик (эмоционалдык-баалуулук) жана жүрүм-турумдук иш-аракеттерин уюштурууну камсыз кылган педагогикалык технология.

Окуучулардын социалдык жана эмоционалдык өнүгүүсү – бул окуучулардын өзүнө, башка адамдарга, курчап турган дүйнөгө карата аң-сезимдүү эмоционалдык оң мамилесин максаттуу өнүктүрүү, өзүнүн жана башкалардын эмоционалдык абалын жөнгө салуу жөндөмүн, ошондой эле коомдо өзүн алып жүрүү социалдык маанилүү жүрүм-турум көндүмдөрүн өнүктүрүү.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында колдонулуучу окутуу технологиясы – билим берүүнүн максаттарына жана натыйжаларына жетишүүгө жана өлчөөгө багытталган окуу процессин уюштуруунун ыкмаларынын жана методдорунун системасы.

«Аскерге чакырууга чейинки даярдык» предметинин окуу планы - предметтик стандарттын негизинде иштелип чыккан жана предметтин мазмунун окуунун темалары,

бөлүмдөрү жана мөөнөттөрү боюнча бөлүштүрүүчү, уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды жөнгө салуучу, анын ичинде болжолдуу календарлык жана тематикалык пландаштыруу жана окуучулардын жетишкендиктерин баалоо формаларын камтыган документ болуп саналат.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында калыптанган көндүмдөр – бул ар кандай татаалдыктагы милдеттерди түз жана кыйыр түрдө чечүүдө өзүнүн физикалык мүмкүнчүлүктөрүн аң-сезимдүү пайдалана билүү. Окуучулардын чеберчилигинин акыркы көрсөткүчү анын кыймыл аракетинин максатка ылайыктуулугу жана натыйжалуулугу болуп саналат.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо - "Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамына жана ушул Мыйзамдын жана ушул Жобонун негизинде кабыл алынган башка ченемдик укуктук актыларга ылайык уюштурулган жана өткөрүлгөн жарандарды аскердик кызматка даярдоо тутумунун негизги бөлүгү болуп саналат;

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо – менчигинин түрүнө жана ведомстволук баш ийүүсүнө карабастан жалпы орто билим берүү программаларын, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү программаларын ишке ашыруучу билим берүү уюмдарында (мындан ары - билим берүү уюмдары) аскердик иштин негиздери жана адам өмүрүнүн коопсуздугун камсыз кылуу боюнча окутуунун милдеттүү предмети болуп саналат.

Аскерге чакырууга чейинкилер аскердик каттоого кабыл алынганга чейин жашы жете элек балдар болуп саналат.

Окуучулар аскерге чакырууга чейинки даярдоого тартылган жашы жете элек жаштар эсептелинет.

2-БӨЛҮМ. ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ

Окуучуларга жана 1-2-курстун студенттерине коргонуу жаатындагы базалык билимди берүү жана аларды аскерге чакырууга чейинки даярдыкка үйрөтүү алардын аскердик кызматка даярдыгына карата жүргүзүлүүчү иш-чаралардын комплексинин ажырагыс бөлүгү жана милдеттүү предмет болуп саналат.

Рухий негизин улуу катары улуттук баатырдык эпосубуз “Манас” элди бириктируучу куч. “Манас” – улуттук улуулукка чакыруу, өз элиңдин кызыкчылыгы үчүн күч-аракетин жана өмүрүн аябастан күрөшүүнү көрсөтүү. Баатырдык жана тектүүлүк – тарыхый турмуштун татаал шарттарынан жаралган улуттук мүнөздүн эки улуу касиети эпостун улуттук аң-сезимге болгон руханий таасиринин натыйжасында андан ары өнүгүп, күчтүү бекемделген. “Манас” эпосунун үчилтигинде легендарлуу Манас баатырдын, анын уулу Семетейдин жана небереси Сейтектин кыргыз жерин чет элдик баскынчылардан коргоо, элди бир бүтүнгө бириктирүү, элди сактап калуу үчүн жасаган эрдиктери баяндалат. кыргыз элинин эркиндиги жана эгемендиги, анын руханий, адеп-ахлактык, маданий, улуттук жана башка жалпы адамзаттык баалуулуктары.

Ошондой эле, “Манас” эпосунун үчилтиги дүйнөлүк маданияттын бермети, бардык этностордун толеранттуулугун жана этностор аралык ынтымак идеяларын ырастаган, кыргыз элинин тарыхын, философиясын, дүйнө таанымын жана руханий маданиятын камтыган кыргыз элинин кайталангыс эпикалык мурасы болуп саналат. мекенчилдикти, достукту, рух эркиндигин даңазалап, кыргыз мамлекеттүүлүгүн калыптандырууда жана чыңдоодо жаратмандык ролду ойногон.

«Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предметинин мазмуну окуучу жаштарды Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүндө кызмат өтөөгө, жай турмушта үзүрлүү эмгекке даярдоого, ошондой эле ар кандай коркунучтардын шарттарына зарыл даярдыкты камсыз кылууга багытталган. Куралдардын жана кол гранаталарынын материалдык

бөлүгүн өздөштүрүү. Күнүмдүк жашоонун коопсуздугу, кырсыктардын, кыйроолордун жана табигый кырсыктардын шарттарында, табигый, социалдык жана техногендик мүнөздөгү ар кандай экстремалдык кырдаалдарда өзүн кандай алып жүрүүгө даяр болуу. Медициналык билимдердин негиздери күнүмдүк турмушта жана ар кандай коркунучтарга кабылган учурда зарыл болгон алгачкы медициналык жардам көрсөтүүгө багытталган.

2.1. Окутуунун максаттары жана милдеттери

Жалпы билим берүүчү мектептердин 10-11-класстарынын окуучулары, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарынын биринчи жана экинчи курстарынын студенттери үчүн «Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» боюнча предметтин максаты окуучуларга аскердик иштер жаатындагы зарыл билимдерди жана практикалык көндүмдөрдү, алардын эмгекке жана коргонуу иштерине, ошондой эле жарандык коргонуу жана өзгөчө кырдаалдарда адамдын өмүрүнүн коопсуздугунун негиздерин үйрөтүү болуп саналат.

Билим берүүчү милдеттер:

- Калашников автоматынын жана кол гранаталарынын касиеттерин жана материалдарын билүү;
- куралды колдонуу жана кол гранаталарын ыргытуу жөндөмүнө ээ болууга;
- ок атуучу куралдарды сактоо жана сактоо эрежелери менен таанышууга;
- автоматтан чыныгы ок менен атуу боюнча машыгууларды алуу;
- окуучуларга чет өлөлүк армиянын курал-жарактарынын касиеттеринин артыкчылыгына ишенимди жана куралды билгичтик менен колдонуунун зарылдыгын аң-сезимине калыптандыруу;
- өзгөчө кырдаалдарда калкты жана аймакты коргоо боюнча мамлекеттик кызматтардын негизги милдеттери жана түзүмү;
- социалдык, табигый жана техногендик мүнөздөгү өзгөчө кырдаалдарда коопсуз жүрүм-турумдун эрежелерин;
- табигый чөйрөдө коопсуз жүрүм-турум ыкмалары: жердин багытын алуу, кырсык боюнча белгилерди берүү, от, суу жана тамак-аш алуу, убактылуу баш калкалоочу жай куруу;
- массалык кыргын салуучу каражаттар жана аларга зыян келтирүүчү факторлор;
- калкты табигый жана техногендик мүнөздөгү өзгөчө кырдаалдардан коргоонун өздүк ыкмаларына үйрөнүү;
- жеке жана жамааттык коргонуу каражаттарын колдонуу;
- мотоаткычтар отрядын уюштурууну, аскердик аракеттердин негиздерин жана жоокердин согуштагы милдеттерин билүү;
- жаракат алганда, күйгөндө, кан кеткенде, сөөк сынганда, жүрөк токтоп, дем алуу токтогондо биринчи медициналык жардам көрсөтүүнү билүү;
- радиациялык жаракаттар жана уулануулар болгон учурда медициналык жардам көрсөтүүгө;
- медициналык коргонуу каражаттарынын, АИ-2 аптекасынын, ИПП-8 жеке пакетинин багытталышын жана түзүлүшүн билүү;
- аскердик иштин негиздери, аскердик кызматтын негиздери, өрткө каршы жана жалпы дене тарбия, жарандык коргонуу жана медициналык билимдердин негиздери боюнча теориялык жана практикалык сабактарда алган билимдерин жана көндүмдөрүн бекемдөө жана өркүндөтүү;
- нормативдерди аткарууда зиректикти, демилгелүүлүктү жана тапкычтыкты, физикалык жана психологиялык стресс күчөгөн кезде тактикалык кырдаалда иш-аракеттерди өнүктүрүү.

Ден соолук милдеттери:

- негизги физикалык сапаттарды өнүктүрүү, адамдын физикалык, психикалык жана социалдык саламаттыгын сактоо жана өнүктүрүү үчүн жашоо стратегиясын, ошондой эле ден соолук абалына дене тарбия көнүгүүлөрүн аткаруу маданиятын калыптандыруу;

Өнүгүп келе жаткан милдеттер:

- окуучулардын тартиптүүлүгүн, жоопкерчилигин, туруктуулугун, таанып билүү кызыкчылыктарын өнүктүрүү.

Тарбия берүүчү милдеттер:

- таанып-билүүчүлүк жана келечектеги кесибин аң-сезимдүү тандоо жөндөмүн, тандаган кесибинин билим берүү программаларын өздөштүрүү даярдыгын калыптандыруу;

- келечектеги кесипке керектүү билим берүү маселелерин чечүү үчүн коммуникативдик жөндөмдү жана көндүмдөрдү калыптандырууга көмөктөшүү;

- окуу предметтери боюнча стандарттарды жана көнүгүүлөрдү ишке ашырууда атаандаштык иш-аракеттерди ишке ашыруу үчүн жагымдуу шарттарды түзүү, топто жана командада өз ара аракеттенүү шыгын жана көндүмдөрүн калыптандыруу;

- окуучулардын Мекенге болгон сүйүүсүн, аны коргоого дайым даяр боло тургандыгын акырындык менен калыптандыруу. Ошону менен бирге өзүнүн Мекени жана эли үчүн сыймыктанууга тарбиялоо, анын зор жетишкендиктерин жана тарыхын урматтоого үйрөтүү;

- окуучуларда жогорку патриоттук аң-сезимди, өз Ата мекенине берилгендик сезимин, Ата мекендин кызыкчылыгын коргоо боюнча жарандык парзын жана конституциялык милдеттерин аткарууга даярдыгын калыптандыруу боюнча системалуу жана максаттуу иш-чаралар.

2.2. Предметтин түзүлүш методологиясы

«Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предметинин мазмуну өсүп келе жаткан муунду аскердик-патриоттук тарбиялоонун негизги принциптеринин талаптарын (адеп-ахлактык жана эрктүүлүк сапаттарды тарбиялоо, ошону менен алардын адеп-ахлактык мүнөзүн калыптандыруу) ишке ашыруу боюнча иш-чараларды камтыйт.

Окутуунун методологиялык принциптерин (активдүүлүк, аң-сезим, жеткиликтүүлүк, күчтүүлүк, системалуулук жана жекелик) так сактоо да негизги мааниге ээ. Өтүлгөн сабактар комплекстүү мүнөздө болушу керек, анда колдонулуучу каражаттардын зарыл болгон ар түрдүүлүгү, аскердик-патриоттук тарбиялоонун, дене тарбия көнүгүүлөрүн (стандарттары) жана сабактарды уюштуруунун ыкмалары камтылууга тийиш.

Предметтик стандарт бир окуу жылына жумасына эки сааттан өтүүгө арналган. Сабактарды өткөрүү үчүн зарыл болгон окуу жабдуулары жана материалдары, ошондой эле программанын айрым бөлүмдөрүн ишке ашыруу үчүн убакыттын бөлүнүшү конкреттүү эмгек шарттарына жана мектептеги окуучулардын муктаждыктарына жараша өзгөрүшү мүмкүн.

Сабактардын жүрүшүндө окуучулар автоматтын жана гранаталардын күжүрмөн касиеттери жана алардын жалпы түзүлүшү боюнча билимге ээ болушат; аларга автоматты чечип кайра чогултуу, аны тазалоо жана майлоо ыктары үйрөтүлөт, ок атуучу куралдардын күтүү эрежелери, аларды сактоо, курал менен иштөөдө коопсуздук чаралары менен таанышышат.

Ок атуучу куралдарды даярдоо боюнча сабактар Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн аткыч куралдардан ок атуу курсунун (мындан ары - Ок атуу курсу) талаптарына ылайык өткөрүлүшү керек. Аскердик бөлүктөрдө жана окуу жайларда өтүүчү ок атуу машыгууларын тандоо Ок атуу курсунун жобосуна ылайык жүргүзүлөт. Алынган көндүмдөр класста автоматтан ок атуу боюнча алгачкы көнүгүүлөрдү аткарууда бекемделет жана өркүндөтүлөт.

Окуучулар согуштагы жоокердин ролун жабдылган класстарда, жергиликтүү жана аскердик бөлүктө өтүүчү тактикалык сабактарда үйрөнүшөт.

Тактикалык даярдык боюнча практикалык көнүгүүлөрдө мугалим окуучуларды тактикалык чөйрө менен тааныштырат.

Андан кийин кабыл алууну (аракетти) аткаруунун техникасын көрсөтүп, түшүндүрүп берет, андан соң башында элементтер боюнча, анан бүтүндөй кылып үйрөтөт.

Уставдын практикалык иш-аракеттерге байланышпаган жоболору сүйлөшүү ыкмасы менен тиешелүү талаптарды түшүндүрүү жана плакаттарды, видеофильмдерди, диафильмдерди жана окуу фильмдерин колдонуу менен изилденет.

Тартип сакчынын милдеттерине үйрөтүү атайын жабдылган окуу жайларында жүргүзүлөт.

Сабактардын жүрүшүндө окуучуларга устав Куралдуу Күчтөрдүн турмушунун мыйзамы экендигин, алардын талаптарын так жана шексиз аткаруу ар бир аскер кызматчысынын ыйык милдети экендигин түшүндүрүү; Куралдуу Күчтөрдүн жоокерлеринин үлгүлүү кызматы, анттын жана уставдын талаптарын кынтыксыз аткаргандыгы жөнүндө мисалдарды келтирүүгө; тынчтык мезгилде жана Улуу ата мекендик согуштун жылдарындагы советтик жоокерлердин эрдиктери жөнүндө, ошондой эле жергиликтүү согуштарда согуштук тапшырмаларды аткарган жоокерлер жөнүндө айтып берүү.

Сапка даярдоо боюнча сабактарда окуучулар адегенде жалпы жана бөлүмдөр боюнча катарда жүрүүнүн техникасын аткаруунун техникасы менен таанышат, андан кийин сабактын жетекчисинин буйругу боюнча, катарда жүрүүнүн техникасын туура аткарганга чейин өз алдынча машыгат.

Жалгыз күжүрмөн ыкмаларды өркүндөтүү атайын сабактарда, физикалык, тактикалык жана ок атуучу даярдык сабактарында жобого ылайык, ошондой эле бардык сапка тизүүлөрдө, кыймылдарда, коргонуу жана спорттук иш-чараларда жүргүзүлөт.

Медициналык билимдердин негиздери калктын санитардык-ден соолукту чыңдоочу иш-чараларга катышуусун камсыз кылууга, жарадар болгондорго жана оорулууларга биринчи медициналык жардам көрсөтүүгө, табигый, өндүрүштүк кырсыктарда жана башка өзгөчө кырдаалдарда жабыркагандарга кам көрүүгө багытталат. Санитардык дружиналарды түзүү, жалпы билим берүүчү мекемелерде, башталгыч жана орто кесиптик окуу жайларында окуучуларды медициналык-санитардык жактан даярдоо, кийин аларды медициналык мекемелерге ишке тартуу. Окутуу учурунда негизги көңүл окуучуларга биринчи медициналык жардам көрсөтүү жана бейтаптар менен жарадарларга кам көрүү процедураларын аткарууда практикалык көндүмдөрдү өздөштүрүүгө, аларга моралдык-психологиялык сапаттарды тарбиялоого, дарылоо процессинде алардын ишинин маанилүүлүгүн түшүнүүгө бурулат.

2.3. Предметтик компетенциялар, предметтик жана негизги компетенциялардын байланышы

Предметтик стандарт «Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предмети боюнча негизги (предметтен ашыкча) жана атайын (предметтик) компетенцияларды калыптандырууга багытталган.

Предметтен сырткаркы компетенцияларды калыптандыруу (маалыматтык, социалдык-коммуникациялык, өз алдынча уюштуруу жана көйгөйлөрдү чечүү компетенциялары) окутуунун бүткүл процессинде кызыл сызык болуп саналат жана төмөнкү мазмун менен толтурулат.

Маалыматтык компетенттүүлүк: - өзүнүн маалыматтык керектөөлөрүн натыйжалуу ишке ашыруу жөндөмдүүлүгү; - чечим кабыл алуу үчүн зарыл болгон тиешелүү маалыматты

табуу, баалоо жана пайдалануу; - физикалык көнүгүүлөрдүн ден соолукка, организмдин негизги органдарына жана системаларына тийгизген таасирин билүү; - белгиленген мыйзамдык минимумдун чегинде Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларын билүү.

Социалдык-коммуникациялык компетенттүүлүк: - бул табигый же атайын уюштурулган оюн кырдаалында техникалык каражаттарды тартуу менен байкоо жүргүзүү жана алынган маалыматты маңыздуу талдоо. Изилдөөнүн максаттарына жараша кептин ыргагын, интонациясын, тыныгууларын, вербалдык эмес ыкмаларды, мимиканы жана пантомиманы, коммуникативдик мейкиндикти уюштурууну эске алууга болот. Жергиликтүү согуштардын азыркы шарттарында жана өсүп жаткан кырдаал менен өз ара аракеттенүүнүн техникасын өздөштүрүү, белгилүү кырдаалда кыраакы болуу. Командада ишенип берилген курал-жарактарды жана техниканы колдоно билүү. Диагностиканын параметри колдонулган техникалардын саны же аларды колдонуунун адекваттуулугу болушу мүмкүн.

Өзүн-өзү уюштуруу жана маселени чечүү компетенттүүлүгү: - алган билимдерин турмушта колдоно билүү; - сергек жашоо образынын баалуулугун түшүнүү; - өзүн өзү башкара билүү жөндөмүнө ээ болуу; - жеке портфолио түзө билүү.

Предметтик компетенциялар конкреттүү ченемдик талаптарды аткаруу түрүндө белгиленет (айрым тоскоолдуктарды жана тоскоолдуктардын топторун жеңүүгө үйрөтүү, бир жолку тоскоолдуктан өтүү, кармашууга-алышууга даярдоо ыкмаларын аткарууга үйрөтүү жана машыктыруу, Калашник автоматтын жана Макаров пистолетин чачуу жана кайра жыйноо ырааттуулугу).

Калашников автоматтынан окуу атуунун алгачкы практикалык сабактары аскердик бөлүктөрдүн базасындагы талаа-машыгууларында же пневматикалык мылтыктан атуу, осколкалуу гранатаны ыргытуу боюнча сабактар билим берүү уюмдарынын базасындагы окуу-талаа лагерлеринде аткарылат.

Жеке коргонуу каражаттарын жана жалпы курал-жарактарды коргоочу комплекти колдонуунун нормативин иштеп чыгуу. Танкка жана жөө аскерлерге каршы миналарды орнотуунун тартиби. Азимут кыймылынын тартиби, тоскоолдуктардан качуу. Азимут кыймылы менен чабуул объектисин издөө жана басып алуу. Аتكыч, гранатомет, пулемётчу үчүн окопту жабдуунун тартиби. Бөлүмдөн позициясын табуунун өзгөчөлүктөрү.

Жарат алганда же кырсыктаганда биринчи жардам көрсөтүү. Кан кетип жатканда көрсөтүлүүчү биринчи жардам. Канды убактылуу токтотуунун жолдору. Артерияларды кол менен басуунун точкалары. Канды токтотууда жгутту же башка кан токтотуучу каражаттарды колдонуу эрежелери.

Узакка созулган муунтуунун синдрому жөнүндө түшүнүк жана аларга биринчи жардам көрсөтүүнүн мазмуну. Ички органдардын бузулушу жана аларга биринчи жардам көрсөтүү. Жаракат, чыгып кетүү (мертинүү), тарамыштардын чоюлуусу, аларга көрсөтүүлүчү биринчи жардам тууралуу түшүнүк. Сөөктүн сыныгы жөнүндө түшүнүк жана алардын белгилери.

Сыныктын түрлөрү жана алардын кошумча ооруусу. Травматикалык шок жана анын алдын алуу. Сөөк сынганда биринчи жардам көрсөтүү эрежелери. Имобилизациянын табелдик жана кол каражаттары.

Баш сөөк, ийин, көкүрөк, бутун үстүңкү жана астыңкы бөлүгү, омуртка жана жамбаш сөөктөрү сынганда биринчи медициналык жардам көрсөтүү ыкмалары. Күйүк жөнүндө түшүнүк жана алардын пайда болуу себептери.

Күйүктүн оордугуна жараша мүнөздөмө. Күйүк оорусу жана күйүк шок түшүнүгү. Күйүккө биринчи жардам көрсөтүү. Жүрөктүн токтоп калышын жана дем алуунун токтошун аныктоо ыкмалары. Дем алуу токтогондо организмдин жандануу түшүнүгү. Өпкөнү жасалма дем алдыруу жана жүрөккө кыйыр массаж жасоо ыкмалары.

Үшүктүн себептери, алардын алдын алуу жана биринчи жардам көрсөтүү. Эс-учун жоготуу, уулуу жылан жана курт-кумурскалар чакканда, уулуу козу карындар жана өсүмдүктөр менен ууланууда биринчи жардам көрсөтүү.

Биринчи жардам көрсөтүү боюнча нормативдерди аткаруу:

- баш, билек, чыканак жана ийин муундарына, тизе жана тамандын муундарына баштапкы стерилдүү бинтти таңуу;
- жгутту кан токтотуу үчүн колдонуу;
- жанбашка жана далыга бурмалоо жолу менен таңуу;
- ийиндин, билектин, сандын жана буттун башындагы сыныктарды колдо болгон материал менен таңуу;
- шприцти даярдоо жана колдонуу.

Окуучуларды аскерге чакырууга чейинки даярдоо процесси предметтик компетенциялар түрүндө калыптанган жалпы билим берүү натыйжасы негизги компетенциялардын калыптанышына шарт түзө тургандай уюштурулат. Бул максатта бүткүл окуу процесси окуучунун өз алдынчалыгын жана жоопкерчилигин өнүктүрүүгө багытталат, ар кандай окуу ыкмаларды, долбоордук жана коомдук иштерди жүргүзүүнү камтыйт, окуучулардын билим алуусуна жана ага жетишүүдө тажрыйба алуусуна шарттар түзүлөт. Мугалимдер болсо билим берүү ишмердүүлүгүндө компетенттүүлүккө негизделген мамилени көрсөтүшөт. Ошентип, аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактары маалыматтык, социалдык-коммуникациялык жана өзүн-өзү таануу, көйгөйлөрдү чечүү сыяктуу негизги компетенциялардын калыптанышына өбөлгө түзөт.

Окуунун мазмуну окуучулар арасында жогорку моралдык-психологиялык сапаттарды калыптандырууга, Ата мекенди коргоо милдетин аткарууга даярдоого, жалпы аскердик жоболордун талаптарына ылайык жүрүм-турум көндүмдөрүн жана аракеттерин калыптандырууга багытталган.

Предметтин мазмуну активдүүлүктүн, инсандык, багыттуу, маданий жана компетенттүүлүк мамилелердин негизинде ишке ашырылат.

Предметтик компетенциялар – бул белгилүү бир предметтик чөйрөдө конкреттүү иш-аракетти эффективдүү аткаруу үчүн зарыл болгон спецификалык жөндөмдөр жана жогорку адистештирилген билимдерди, предметтик көндүмдөрдүн, жөндөмдөрдүн жана ой жүгүртүү ыкмаларынын өзгөчө түрүн камтыйт:

- **күжүрмөн даярдык** – жалпы аскердик согушта аракеттенүү, күжүрмөн кырдаалга ориентир алуу жөндөмдүүлүгү;
- **инженердик-техникалык** – позициясын тандоо жана жабдууларын жана куралдарын маскировкалоо жөндөмдүүлүгү;
- **аскердик-медициналык** - жүрөк токтоп калганда жана дем алуусу токтогондо, жаракат алганда, сынганда биринчи медициналык жардам көрсөтүү жөндөмдүүлүгү. Жарадар болгон жарандарды эвакуациялоо;
- **эмоционалдык-эргтүүлүк** - экстремалдык шарттарда чечим кабыл алуу жана иш-аракет кылуу жөндөмдүүлүгү;
- **топографиялык** - компасты колдонуу, азимут боюнча маршруттук схеманы түзө билүү, азимут боюнча жүрүү, топографиялык картаны жана топографиялык белгилерди окуу, аймакта картасыз багытты аныктай билүү;
- **ок атуу** - АК-74 автоматтын толук эмес чачуу (жыйноо) боюнча нормативдерди аткаруу жөндөмдүүлүгү. Магазинди окуу патрондору менен жабдуу, белгиленген бутага ок атуу;
- **саптык** - куралсыз күжүрмөн ыкмаларды аткаруу жөндөмү;
- **патриоттук** - окуучулардын жогорку патриоттук аң-сезимин, өз Ата мекенине берилгендик сезимин, жарандык жетилгендикти, жоопкерчиликти, милдет сезимин, салттарга берилгендикти, эмгекке жана коргонууга даярдыгын калыптандыруу.

Компетенттүүлүктөрдүн калыптануу деңгээлдерин аныктоонун негизи болуп окуучунун өз алдынчалык даражасы жана маселени чечүүдө ишмердүүлүктү колдонуунун татаалдыгы саналат. Окутуунун натыйжаларын пландаштырууда жана окуу

жетишкендиктерин баалоодо эске алынууга тийиш болгон негизги компетенцияларды калыптандыруунун үч деңгээли бар:

- репродуктивдүү, окуучунун иш-аракетти (үлгүлөрдү) аткаруунун берилген алгоритмин аткаруу жөндөмүн билдирет;

- өндүрүмдүү, окуучунун жөнөкөй иш-аракетти жүзөгө ашыруусу, үйрөнгөн иш-аракет алгоритмин жаңы кырдаалда колдонуу жөндөмүн билдирет;

- креативдүү, окуучунун татаал иш-аракетти өз алдынча жана негиздүү элементтер менен жүргүзүү жөндөмдүүлүгүн билдирет.

Мектепте билим берүүнүн негизги этабында окуучулар курактык жана жеке өзгөчөлүктөрүнө ылайык жана түзүлгөн билим берүү шарттарын эске алуу менен бардык деңгээлдеги компетенцияларды өздөштүрүүлөрү керек.

Предметтик стандартта сунушталган негизги жана предметтик компетенциялар тутуму окуунун аягында окуучулардын маалыматтык, социалдык жана коммуникативдик компетенцияларды жана өзүн-өзү таануу, көйгөйлөрдү чечүү компетенцияларын өздөштүрүүсүнө максималдуу түрдө багытталган. Бул документтин кийинки бөлүмүндө көрсөтүлгөн физикалык, эмоционалдык (психологиялык) жана социалдык ден соолукту, ошондой эле кыймыл-аракетти аткаруунун сапатын баалоо критерийлерине жооп берүүсү каралган.

2.4. Окуу материалдарын мазмуну боюнча бөлүштүрүү

Окуу процессин уюштурууда кыймыл аракеттерди окутуунун принциптеринде коюлган методикалык талаптар сакталууга тийиш. Айрыкча, аң-сезим принцибин ишке ашыруунун алкагында практикалык сабактарда окуучулардын үйрөнүп жаткан көнүгүү техникасынын негиздерин, элементтерин жана деталдарын түшүнүүсүнө басым жасалышы маанилүү.

Окуучуларда аң-сезимдик принципти толугураак ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү педагогикалык жактан негизделген мотивди калыптандыруу боюнча чараларды көрүү зарыл. Ошонун негизинде аскерге чакырууга чейинки даярдоонун ар бир сабагынын алдында турган окуу, ден соолукту чыңдоо жана тарбиялоо милдеттеринин системасы аныкталып, такталууга тийиш.

Активдүүлүк принцибин ишке ашырууда сабакта окуучулардын ой жүгүртүү активдүүлүгү жай болбошу маанилүү. Тескерисинче. Окуучуларга тапшырманы аткарууда чыгармачылык менен мамиле кылуу жана физикалык көнүгүүлөрдү жасоо үчүн болгон шарттарды түзүү маанилүү (окуучуларды классташтары тарабынан жасалган көнүгүүлөрдүн техникасын баалоого чакыруу, көнүгүүлөрдү аткарууда досуна жардам берүү жана коопсуздугун байкап туруу, физикалык сапаттарды тарбиялоо үчүн көнүгүүлөрдү жана жабдууларды өз алдынча тандап алуу ж.б.).

Көрсөтмө принцибин ишке ашырууда кыймыл-аракеттердин техникасы жана тактикасы так, кооз жана туура көрсөтүүнүн, терминологияга негизделген компетенттүү, түшүнүктүү ыкманын негизинде түзүлүшү талап кылынат. Ошондой эле физикалык көнүгүүлөрдү аткаруунун техникасынын өзгөчөлүктөрүн сезүү боюнча чараларды көрүү (окуучуларга көнүгүүлөрдү аткарууну башынан аягына чейин жакшылап ойлоп чыгууга чакыруу).

Системалуулуктун принцибин ишке ашырууда мугалимден аткарылуучу тапшырмалардын ырааттуулугун жана тыгыздыгын сарамжалдуу пландаштыруу боюнча чараларды көрүүсү, окуучулардын даярдыгынын деңгээлине, аткарылган иштердин тыгыздыгына жана физикалык активдүүлүктүн жана эс алуунун көлөмүн аныктоосу талап кылынат.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо программасынын талаптарын ийгиликтүү аткаруу үчүн сабактарга системалуу баруунун маанилүүлүгү жөнүндө окуучулар арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүү зарыл. Күч принцибин ишке ашыруу үчүн

изилденген ченемдерди жана көнүгүүлөрдү рационалдуу кайталоо (машыгуу) боюнча чараларды көрүү керек.

Жакшыртууну ишке ашыруу үчүн «белгисизден белгилүүгө», «жеңилден кыйынга», «жөнөкөйдөн белгилүүгө» сыяктуу эрежелерди жетекчиликке алуу менен окуучулардын өзгөчөлүгү жөнүндө билимди тынымсыз изилдеп, тереңдетүү зарыл. Биринчиси – физикалык күчтүн даражасын аныктоону, экинчиси – атайын маалыматты даярдоодо жана колдонууда, үчүнчүсү – окутулуп жаткан нормативдердин жана көнүгүүлөрдүн техникалык параметрлерин талдоодо жана баалоодо жетекчиликке алынууга тийиш. Көрсөтүлгөн принциптин мааниси сунушталган тапшырмаларды окуучулар аткара алгыдай болушу керектигинде.

«АСКЕРГЕ ЧАКЫРУУГА ЧЕЙИНКИ ДАЯРДОО» ПРЕДМЕТИНИН БӨЛҮМДӨРҮ БОЮНЧА СААТТАРДЫН ТОРЧОЛОРУ

1-таблица

№	Бөлүмдүн аталышы	Сааттардын саны		Жалпы билим берүүчү, башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдары				Талаа машыгуу су	Медициналык мекемеде практикадан өтүү
				10-класс, окуу мөөнөтү 1 жыл		11-класс, окуу мөөнөтү 1 жыл			
		балдар	кыздар	балдар	кыздар	балдар	кыздар		
	Киришүү	1	1	1	1	-	-	-	-
1	Жалпы дене тарбия даярдыгы	18	6	7	4	7	2	4	-
2	Курал атуу машыгуусу	29	27	13	13	14	14	2	-
3	Жашоо коопсуздугунун негиздери	7	7	7	7	-	-	-	-
4	Жарандык коргонуу	16	16	8	8	6	6	2	
5	Аскердик иштердин негиздери	20	12	6	6	10	6	4	
6	Аскердик кызматтын негиздери	23	17	9	9	8	8	6	
7	Медициналык билимдердин негиздери	14	40	8	10	4	12	2	16
8	Комплекстүү сабактар	10	10	5	5	5	5		

БАРДЫГЫ:	138	136	64	63	54	53	20	16
----------	-----	-----	----	----	----	----	----	----

Мазмун сызыктары боюнча бөлүштүрүү

2- таблица

№	Мазмун сызыктары	Класстар	
		10 класс	11 класс
	Мекенди Коргоо	Сабактардын мазмуну жаштарды КР КК катарында кызмат өтөөгө даярдоонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, ар кандай коркунучтардын пайда болуу шарттарына зарыл даярдыкты камсыздоо менен аныкталган	Жалпы аскердик согуштук кырдаалда багыттоо, чечим кабыл алуу жана экстремалдык шарттарда иштөө жөндөмдүүлүгү.
	Аскердик иштердин негиздери	Жалпы аскердик бөлүмдүн курамындагы жоокердин согушта жана чалгындоодо жасаган аракеттеринин, инженердик жабдууларды куруунун жана позицияларды жашыруунун, бөлүмдүн курамындагы өткөөлдөрдөн мина-жардыруу тосмолорун жеңүүнүн мүнөздөмөсү. Бурчтук чондуктарды колдонуу менен белгилерге жана максаттарга чейинки аралыкты аныктоо.	Көндүмдөрдү өркүндөтүү, аскердик согушта аракеттенүү, согуштук кырдаалда багыт алуу. Позицияны тандап, анын жабдууларын жана маскировкасын жүзөгө ашырыңыз. Компасты колдонуу, азимуттар боюнча жылуу, топографиялык картаны жана топографиялык белгилерди окуу, картасыз рельефте багыт алуу.
Ок атуу даярдыгы			
	Аскердик иштердин негиздери	Ок атуучу куралдардын жана кол гранаталардын материалдык бөлүгүн өздөштүрүүнү, ошондой эле алар менен иштөөдө коопсуздук чараларынын зарылдыгын өздөштүрүүнү караган окуучулардын зарыл ок атуу даярдыгын камсыз кылуу.	АК-74 автоматтын толук эмес ажыратуу (жыйноо) боюнча нормативдерди аткарууну өркүндөтүү; октоо магазинин октору менен жабдуу, кыймылсыз бута боюнча ок атуу.
Жалпы физикалык даярдык			
	Аскердик иштердин негиздери	Булчун системасын чыңдоо, ар кандай тоскоолдуктарды жеңүү жөндөмүн калыптандыруу, ошондой эле мушкердик элементтерин өздөштүрүү, айрым тоскоолдуктарды жана тоскоолдук топторун жеңүүгө машыгуу, бирдиктүү тоскоолдук жабдуу.	Негизги психикалык, социалдык, ден соолугун чыңдоо жана өнүктүрүү боюнча стратегияны калыптандыруу аркылуу негизги физикалык сапаттарды өркүндөтүү жана өнүктүрүү.

Жашоо коопсуздугунун негиздери		
Аскердик иштердин негиздери	Күнүмдүк турмуш-тиричиликтин коопсуздугунун негиздерин өздөштүрүү, табигый, социалдык жана техногендик мүнөздөгү ар кандай экстремалдык кырдаалдардагы авариялардын жана табигый кырсыктардын шарттарында өзүн кандай алып жүрүүгө окуучулардын даярдыгы. Жарандык коргонуунун талаптарын өздөштүрүү.	Массалык заманбап кыруу каражаттардын мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн изилдөө, коргоо ыкмалары, жеке коргонуу каражаттарын колдонуу. Өзгөчө кырдаалдарда кабарлоо, иш-аракеттери жана жалпы окутууну мектепте уюштуруу тартиби.
Аскер кызматынын негиздери		
Аскердик иштердин негиздери	Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жана аскердик түзүлүштөрүнүн курамын өздөштүрүү, аскердик милдеттин жана аскердик кызматтын маңызы. Аскер кызматчыларынын ортосундагы өз ара мамилелерди куруунун өзгөчөлүктөрү. Аскердик тартип, аскер кызматчыларын жайгаштыруу маселелерине, ички тартипке жана рота боюнча эшик сакчынын аракеттерине өзгөчө көңүл бурулат.	Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн уставы жөнүндө түшүнүк. Саптык ыкмалар жана кыймылдарды аткаруу. Саптык ыкмалардын негиздерин өздөштүрүү.
Медициналык билимдин негиздери	Уландар өзгөчө кырдаалдарда жабыркаган калкка шашылыш медициналык жардам кызматын уюштуруунун негиздерин үйрөнүшөт, травмаларда жана кырсыктарда биринчи медициналык жардам көрсөтүүнүн негиздерин өздөштүрүшөт. Радиациялык жабыркоолордун, ууландыруучу жана күчтүү таасир этүүчү уулуу заттардын, жугуштуу оорулардын, алдын алуу чараларын уюштуруу жана биринчи медициналык жардам көрсөтүү маселелери менен байланышкан билимдердин кыйла чоң көлөмү сунушталат.	Жүрөк иштесин жана дем алуу токтоткондо, жарааттарда, сыныктарда биринчи жардам көрсөтүү. Жарадар болгон жарандарды эвакуациялоо. Жабыркаган жана оорулуу адамдарга кам көрүү, ошондой эле дарылоо мекемелериндеги процедураларды аткаруу боюнча көндүмдөрдү калыптандыруу жана өркүндөтүү.
Комплекстүү сабактар		

	Окуу-талаа жыйымдары	Окуу предметтери боюнча ченемдерди аткаруу. Курал коопсуздук чараларын изилдөө, көнүгүү шарттарын изилдөө. Көнүгүүлөр комплекси 1 жана 2.	Практикалык баштапкы көнүгүүнү аткаруу, окутуу предметтери боюнча теориялык жана практикалык сабактарда алган билимдерин жана көндүмдөрүн өркүндөтүү. Тактикалык кырдаал, физикалык жана психологиялык стресс шарттарында ченемдерди, иш-аракеттерди аткаруу үчүн демилгени жана тапкычтыкты өнүктүрүү.
--	----------------------	---	---

Билим берүү жана илим министрлигинин тутумунда аскерге чакырууга чейинки даярдыктан өтпөгөн жаштар үчүн бөлүмдөр боюнча СААТТАРДЫН ТОРЧОСУ

3-таблица

№	Бөлүмдүн аталышы	Лицейлер жана колледждер (техникумдар) окуу мөөнөтү - 1-2 жыл (9-класстан кийин)	
		Балдар	Кыздар
	Киришүү	1	1
1	Жалпы дене тарбия даярдыгы	10	3
2	Курал атуу машыгуусу	12	12
3	Жашоо коопсуздугунун негиздери	7	7
4	Жарандык коргонуу	10	10
5	Аскердик иштердин негиздери	17	9
6	Аскердик кызматтын негиздери	17	17
7	Медициналык билимдердин негиздери	12	27
8	Комплекстүү сабактар	5	5
БАРДЫГЫ:		91	91

2.5. Предметтер аралык байланыштар, кайчылаш тематикалык линиялар

Предметтик стандарт аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында билим берүүнүн башка багыттары боюнча окуган предметтердин эсебинен түзүлгөн билим берүүнүн натыйжалары эске алынаарын белгилейт.

Биринчи эле Аскерге чакырууга чейинки даярдык жана Дене тарбия предметтеринде белгиленген жана бир катар жалпы өзгөчөлүктөргө ээ болгон кайчылаш тематикалык линиялар аркылуу дисциплиналар аралык байланыш түзүлөт. Алардын катарына негизги физикалык сапаттарды өнүктүрүүнү караган «Физикалык сапаттарды өнүктүрүү» бөлүмүнүн мазмуну жана аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында ушундай эле максатты көздөгөн «Жалпы дене тарбиясы» бөлүмүнүн мазмуну кирет. Мындан сырткары, Дене тарбия предметинин «Билимдердин негиздери» бөлүмүнүн мазмуну Аскерге чакырууга чейинки даярдоо предметинин «Медициналык билимдердин негиздери» бөлүмүнүн мазмуну менен (жашоо коопсуздугун камсыз кылуу, биринчи медициналык жардам көрсөтүү ж.б.у.с.) кесилишет.

Бул окуучуларда/студенттерде физикалык жана курал атуу даярдыгына, жашоо коопсуздугун камсыз кылууга, жарандык коргонуунун талаптарын, аскердик иштин негиздерин өздөштүрүүгө, аскердик кызматка, ошондой эле алгачкы медициналык даярдыкка байланыштуу турмуштук маанилүү билимдерди жана көндүмдөрдү калыптандырууга багытталган.

Филологиялык билим берүү тармагынын багытын, көнүгүүлөрдүн компетенттүү аталышын, терминологиясын жана алардын адабий нормалардын талаптарына шайкештигин эске алуу менен мамлекеттик жана расмий тилдерди билүү өз алдынча окуу үчүн керектүү маалыматтарды тандоого жардам берет, «Аскерге чакырууга чейинки даярдоо», «Кыргыз тили», «Орус тили», «Чет тили» предметтеринин ортосундагы байланышты камсыз кылат.

Социалдык билим берүү тармагынын багыты окуучунун «Кыргыз жараны» экендигин аныктоого жардам берүү менен аскерге чакырууга чейинки даярдоо жана аскердик-патриоттук тарбия боюнча тарыхый маалыматтарды тактоого («Кыргызстан тарыхы жана дүйнөлүк тарых»), окуучулардын жеке жана социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууга («Адам жана коом») мүмкүндүк берет. Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында, өзгөчө күнүмдүк турмушта жана ар кандай коркунучтарга дуушар болгон аскердик кызматты уюштуруу жагынан толеранттуулукту жана жарандыкты калыптандырууда жагымдуу жана коопсуз чөйрө, башкаларга жардам берүүгө даяр болуу ж.б. боюнча дисциплиналар аралык байланышка басым жасалат.

Табигый-илимий билим берүү багыты окутуучуларда/студенттерде практикалык физикалык жана курал атуу даярдыгы болууга, жашоо коопсуздугун камсыз кылууга, физикалык жана курал атуу боюнча практикалык көнүгүүлөрдү аткарууда адамдын денесине ар кандай өлчөмдөгү жүктөмгө байланыштуу турмуштук маанилүү билимдерди, көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү калыптандырууга, аскердик иштердин, тамактануунун өзгөчөлүктөрүн тактоодо, сергек жашоо образын камсыз кылууда («Биология», «Физика», «Химия») багытталган.

Математикалык билим берүү багыты геометриядан алынган билимдер менен түшүндүрүлгөн кыймылдарды, формаларды жана траекторияларды түшүндүрүп жатканда, санак боюнча ("Математика") күжүрмөн көнүгүүлөрдү аткарууда өркүндөтүүгө мүмкүндүк берет.

«Искусство жана технология» билим берүү тармагынын багыты курчап турган дүйнөнүн образдуу жана эстетикалык картинасын, өсүп келе жаткан муундун жалпы маданиятын, окуучулардын руханий, адеп-ахлактык жана эмоционалдык чөйрөсүн тарбиялоодо өркүндөтүүгө мүмкүндүк берет. Дүйнөнү көркөм-эстетикалык кабыл алуу бирдиктүү жана кооз аскердик формада кийинүү талаптары менен камсыз кылынат. Баалоо процедураларын жүргүзүүдө жана алынган натыйжаларды иштеп чыгууда информатика предмети тарабынан калыптанган билим жана көндүмдөр пайдалуу болот.

Ошентип, аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында билим берүүнүн мазмуну башка жалпы билим берүүчү предметтер менен өз ара байланышта, окуучулардын бир катар предметтер боюнча мурда алган билимдерин, көндүмдөрүн эске алуу менен сабактарды бир катар предметтер боюнча активдүүлүк принцибин ишке

ашыруу жана таанып-билүүсүн өнүктүрүү, окуучулардын адеп-ахлактык-эрктүү жана патриоттук сапаттарын тарбиялоого мектеп окуучуларынын кызыгуусун сактоо, ошону менен алардын адептүүлүгүн калыптандыруу боюнча жогорку деңгээлде өткөрүүгө болот.

3-БӨЛҮМ. ОКУУНУН ЖЫЙЫНТЫГЫ ЖАНА БААЛОО

3.1. Окутуунун күтүлгөн натыйжалары

Предметтик стандартта предметтик компетенциялар, мазмундук линиялар, күтүлгөн натыйжалар, окуучулардын жетишкендиктерин баалоо талаптары каралган.

«Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предметин окутуунун натыйжасы – окуучулардын/студенттердин аскердик кызматта жана күнүмдүк турмушта талап кылынган, кооптуу жана өзгөчө кырдаалдарды алдын ала көрө билүүгө жана алар келип чыккан учурда туура аракеттенүүгө мүмкүндүк берүүчү билим жана көндүмдөрдү калыптандыруу.

Окутуу мезгилиндеги толук кандуу жетишкендик окуучулардын предметтик компетенцияларын калыптандырууга өбөлгө түзгөн ар бир сабактын алдында коюлган жана максатына жеткен билим берүүчүлүк, ден соолук жана тарбиялык милдеттерди ишке ашыруунун жыйынды натыйжасын билдирет.

Билим берүүчүлүк милдеттери мектептик билим берүүнүн жалпы логикасын эске алуу менен белгиленет, ал окуучуларга аскердик иштер боюнча жеткиликтүү билимдерди, алардын эмгекке жана коргонуу иштерине даярдыгын, ошондой эле жарандык коргонууну жана өзгөчө кырдаалдарда адамдын өмүрүнүн коопсуздугун сактоонун негиздерин өздөштүрүүнү камсыз кылат. Башталгыч мектепте алынган физикалык көнүгүүлөрдүн пайдасы, аларды аткаруунун туура жолдору, өздүк гигиенанын эрежелери жана сергек жашоо образынын негиздери сыяктуу билимдер андан ары кеңейтилүүгө жана толукталууга тийиш. Мындан тышкары, жашоодо зарыл болгон кыймыл көндүмдөрдүн негизги фондун калыптандырууга басым жасалат.

Ден соолукту чыңдоо милдеттери өсүп келе жаткан организмдин гармониялуу калыптанышына көмөк көрсөтүү менен байланышкан ден соолукту чыңдоо, дене тарбиясынын сапатын арттыруу жана денени чыйралтуу, анын ичинде физикалык чарчоого жана тышкы чөйрөнүн температуралык таасирине жалпы туруктуулугун жогорулатуу болуп саналат.

Дене тарбияны өнүктүрүүгө көңүл буруу, өзгөчө координация, ылдамдык жана күч жөндөмдүүлүктөрүн жакшыртууга көңүл буруу талап кылынат. Балдардын түз турушу, зарыл болсо, булчуң массасынын жана дене салмагынын өлчөмү менен байланышкан дене түзүлүшүндөгү жеке кемчиликтерди жоюу маанилүү деп эсептелет.

Тарбиялык милдеттер бирдиктүү тарбия процессинин олуттуу аспектилери катары каралуучу адеп-ахлак, акыл-эс, эстетикалык, дене жана эмгек тарбиясынын өз ара байланышын камсыз кылууга багытталган. Мындай милдеттер аскердик-патриоттук тарбиялоо процессинде аткарылып, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүндө кызмат өтөөгө муктаждыгын жана кызыгуусун калыптандырууга көмөктөшүүсү талап кылынат.

"Аскерге чакырууга чейинки даярдоо" предметин окутуунун күтүлгөн натыйжалары

4-таблица

Аспектиси	Класстары	
	10-класс	11-класс

Маалыматтык компетенттүүлүк

	<i>Репродуктивдүү</i>	<i>Продуктивдүү</i>	<i>Креативдүү</i>	<i>Репродуктивдүү</i>	<i>Продуктивдүү</i>	<i>Креативдүү</i>
Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында калыптануучу билим берүү милдеттерине шайкеш маалымат булактарын издөө.	Белгиленген издөө параметрлерине ылайык сабактардын аскердик-патриоттук мазмуну жөнүндө маалымат табат.	Берилген суроо боюнча маалымат булагын өз алдынча табат.	Бул же тигил маалымат булактарын пайдаланууну пландаштырат жана негиздейт.	Өз Мекенине берилгендик сезими, өзүн-өзү сыйлоо жана өзүн-өзү башкара билүү ыкмалары жөнүндө маалымат табат, жарандык жетилгендик, милдет сезими, каада-салттарга берилгендик, эмгекке жана коргоого даярдык.	Санариптик маалымат берилген маселе боюнча өз алдынча булакты табат.	Бул же тигил маалымат булактарын пайдаланууну пландаштырат жана негиздейт.
	Белгиленген издөө параметрлерине ылайык аскердик иштин негиздери боюнча маалымат табат.	Берилген суроо боюнча маалымат булагын өз алдынча табат.	Бул же тигил маалымат булактарын пайдаланууну пландаштырат жана негиздейт.	Жалпы аскердик согушта аракеттенүүгө, издөөнүн белгиленген параметрлерине ылайык келечектеги кесиптик ишинин өзгөчөлүктөрүн эске алган күжүрмөн кырдаалда багыт алууга жөндөмдүүлүк.	Берилген суроо боюнча маалымат булагын өз алдынча табат.	Бул же тигил маалымат булактарын пайдаланууну пландаштырат жана негиздейт.
	Белгиленген издөө параметрлерине ылайык, ок атуу боюнча иш-аракеттердин тарыхый маалыматтарын жана эрежелерин табат.	Берилген суроо боюнча маалымат булагын өз алдынча табат.	Бул же тигил маалымат булактарын пайдаланууну пландаштырат жана негиздейт.	Келечектеги кесипке карата АК-74 автоматтын толук эмес ажыратуу (жыйноо) боюнча нормативдерди аткаруу жөндөмдүүлүгү.	Келечектеги кесипке карата прикладдык функцияны аткаруучу үчүн ок атуу даярдыгы, куралдын магазинин окуу патрондору менен жабдуу жөндөмү боюнча маалыматтарды өз алдынча табат.	Келечектеги кесипке карата прикладдык функцияны аткарат: белгиленген бутага ок атууну пландаштырат жана негиздейт.

Социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүк

Коммуникативдик кырдаалды талдоо.	Мугалимдин көрсөтмөсүн аткарып, медициналык билимдин өзөгүндө өзүнүн ролун	Жүрөк жана дем алуу токтоп калган учурда, жараларга жана сыныктарга биринчи	Байланыштын абалын жана анын мүмкүн болгон өнүгүшүн өз алдынча	Мугалимдин көрсөтмөлөрүнө ылайык, жарадар болгондорду эвакуациялоодо өнөктөштөрдүн ролун жана	Өзүнүн позициясын жана башка катышуучулардын позициясын өз алдынча байланыштырат, алардын мүмкүн	Байланыштын абалын жана анын мүмкүн болгон өнүгүшүн өз
-----------------------------------	--	---	--	---	--	--

	аныктайт.	жардам көрсөтүү мүмкүнчүлүгү.	баалайт жана болжолдойт.	позициясын аныктайт.	болгон позицияларын, ролун жана ниетин аныктайт.	алдынча баалайт жана болжолдойт.
Коммуникативдик иш-чараларды пландаштыруу жана даярдоо.	Мугалимдин көрсөтмөсүн аткарып, аскердик иштин негиздери боюнча жүрүм-турумун аныктайт.	Позицияны тандоо жана аны ишке ашыруу үчүн жабдууларын жана маскировканы тандоо жөндөмү.	Сабак учурунда коммуникативдик кырдаалдын өнүгүшүн болжолдойт.	Мугалимдин көрсөтмөсүнө ылайык инженердик жабдуулар жана позицияны маскировкалоо учурунда өзүнүн жүрүм-турумун аныктайт.	Көрсөтүлгөн кырдаалда өзүнүн жүрүм-турумунун планын түзөт.	Сабак учурунда коммуникативдик кырдаалдын өнүгүү божомолуна негизделген маалыматты берүү ыкмасын тандайт.
Байланыштын ийгилигин ишке ашыруу жана баалоо.	Аскердик негиздер боюнча жүрүм-турумунун күчтүү жана алсыз жактарын белгилейт.	Картасыз рельефке багыт алуу учурунда байланыштын натыйжаларын талдайт.	Сабак учурунда жүрүм-турумунун күчтүү жана алсыз жактарын белгилейт.	Компасты колдонуу, азимуттар боюнча жүрүү маршрутунун схемасын түзүү жөндөмдүүлүгү.	Өнөктөштөрдүн байланышынын натыйжаларын талдайт, топографиялык картаны жана топографиялык белгилерди окуу.	Рельефке багыт алууда колдонулган сабак тактикасынын күчтүү жана алсыз жактарын белгилейт.

Өзүн-өзү таануу жана чечүү компетенттүүлүгү

Өзүн сезүү	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында көрсөтүлгөндөргө өз ойлорун жана сезимдерин билдирет.	Кырсыктарда жана табигый кырсыктарда, табигый, социалдык жана техногендик мүнөздөгү ар кандай экстремалдык кырдаалдарда жүрүм-турум көндүмдөрүн өздөштүрүү.	Өзүн-өзү тарбиялоо программасын түзөт.	Чечимдерди кабыл алуу жана экстремалдык шарттарда иш-аракет кылуу.	Келечектеги кесипке даярдоо Жарандык коргонуу боюнча сабактардын себептерин аныктайт.	Аскерге чакырууга чейинки сабактарда пайда болгон ар кандай кырдаалдарда жоопкерчиликти өзүнө ала алат.
Өзүн-өзү байкоо	Аскерге чакырууга чейинки окуу сабактарында көрсөтүлгөн күчтүү жана жандуу эмоцияларды атай алат.	Аскердик кызматтын негиздери сабагындагы жүрүм-турумун сүрөттөйт.	Өзүн-өзү байкоонун негизинде эң күчтүү эмоцияларды жана сезимдерди аныктайт.	Сунуш кылынган схема боюнча эмоциялардын өзүн-өзү байкоосун жүргүзөт.	Аскердик кызматтын негиздери сабагындагы жүрүм-турум стратегиясын сүрөттөйт.	Эмоциялардын себептерин аныктайт жана куралсыз саптык ыкмаларды аткаруу жөндөмүн көрсөтөт.

Өзүнө анализ кылуу	Сунушталган үлгүнүн негизинде аскерге чакырууга чейинки сабактардагы ийгиликтин жана ийгиликсиздиктин себептерин талдайт.	Келечектеги пландарды өз ишмердүүлүгүн талдоонун негизинде түзөт.	Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында өз ишмердүүлүгүнүн өз алдынча анализин жүргүзө алат.	Ийгиликтин жана ийгиликсиздиктин себептерин талдоонун негизинде өз ишин түзөт.	Жеке иш-аракеттер планын ишке ашыруу үчүн өз мүмкүнчүлүктөрүнө баа берет.	Өз ишин өз алдынча анализдөөгө жана өзүн-өзү таануу стратегиясын иштеп чыгууга жөндөмдүү.
Проблемаларды аныктоо	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында учурдагы кырдаалды талдайт.	Аскерге чакырууга чейинки сабактардагы реалдуу жана керектүү кырдаалды талдайт.	Аскерге чакырууга чейинки сабактарда адекваттуу максатка жетүү жолдорун аныктайт.	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында белгилүү бир карама-каршылыктарды табат.	Бул жагдай талдоонун жыйынтыгы боюнча максат коет.	Аскердик - прикладдык окутуунун өзгөчөлүгүнө жараша аскерге чакырууга чейинки сабактарда максатка жетүү жолдорун аныктайт.
Пландаштыруу жана көйгөйлөрдү чечүү	Чакырууга чейинки класстарда көйгөйлөрдү чечүү үчүн керектүү ресурстарды атайт.	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында пайда болгон көйгөйлөрдү чечүү боюнча өз ишин контролдойт.	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында пайда болгон көйгөйлөрдү чечүүнүн мүмкүн болгон жолдорун аныктайт.	Аскерге чакырууга чейинки класстарда аскердик-прикладдык окуу максатына жетүү үчүн керектүү ресурстарды атайт.	Аскердик-прикладдык окутуунун өзгөчөлүгүнө жараша аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында өз ишмердүүлүгүн өзгөртүү максатын коет.	Аскердик-прикладдык окутууга байланыштуу аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарында пайда болгон көйгөйлөрдү чечүүнүн мүмкүн болгон жолдорун аргументтештирет.
Рефлексия (өзүн-өзү баалоо)	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында алардын иш-аракеттеринин күчтүү жана алсыз жактарын көрсөтөт.	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында өз ишинде ийгилик жана ийгиликсиздиктин себептерин көрсөтөт.	Аскерге чейинки даярдоо сабактарында өз ишин жакшыртуу жолдорун аргументтештирет.	Алардын иш-аракеттеринин мотивдерин көрсөтөт.	Аскерге чакырууга чейинки сабактарда пайда болгон иш-аракеттердин өз мотивдерин жана тышкы кырдаалды талдайт.	Аскердик-прикладдык окууга байланыштуу өз ишин жакшыртуу жолдорун аргументтештирет.

3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары жана нормалары

Жогорудагы предметтик компетенциялардын мазмунунун негизинде бул предметтик стандарт жалпы билим берүү уюмунун 10-11-класстарынын окуучуларынын билим берүү жетишкендиктерин баалоонун стратегиясын, принциптерин, критерийлерин, каражаттарын жана ченемдерин белгилейт.

Баалоо стратегиясынын негизин окуучулардын жеке окуу жетишкендиктерин баалоонун үч түрү түзөт - диагностикалык, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу.

Диагностикалык баалоо окуучулардын билиминин, көндүмдөрүнүн деңгээлин баалоону камсыздайт жана алардын эмнени билиши жана эмнеге көбүрөөк кызыга тургандыгы жөнүндө түшүнүккө ээ болуу үчүн аскерге чакырууга чейинки даярдоо

сабагынын башында же курал-жарактын жана техниканын жаңы түрлөрүн үйрөнүүнүн башында жүргүзүлөт.

Диагностикалык баалоо окуучулардын жетишкендиктерин баалоо үчүн колдонулат. Ушуга байланыштуу аскерге чакырууга чейинки даярдоо мугалими окуучулардын компетенттүүлүгүн калыптандыруунун баштапкы деңгээлин жетишилген натыйжалар менен салыштырат. Жетишилген натыйжаларда көрсөтүлгөн оңдоолорду киргизүү жана окуу процессин өркүндөтүү үчүн негиз катары кызмат кылган сүрөттөмөлөр колдонулат.

Формативдик баалоо окуунун ортолук натыйжасын баалоону камсыз кылат, аскерге чакырууга чейинки даярдоо мугалиминин баалоочу корутундуларында чагылдырылган учурдагы баалоо түрүндө жүргүзүлөт. Формативдик баалоо материалды өздөштүрүүнүн жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен окуучулардын ийгиликтерин аныктоо үчүн колдонулат. Басымды тапшырманын аткарылышына жана аларды кабыл алуу ылдамдыгына коюу керек. Алынган маалымат сунуштарды иштеп чыгуу үчүн колдонулат. Ошого жараша калыптандыруучу баалоонун жыйынтыгы боюнча окуу процессине оңдоолор, ошондой эле пландоо документтерине өзгөртүүлөр киргизилет.

Суммативдик баалоо жалпы билим берүүчү мекемелеринде пландаштырылган билим берүү натыйжаларына окуучунун жетишүү даражасын аныктоо үчүн колдонулат жана учурдагы, аралык жана жыйынтыктоочу баалоодон турат.

Корутунду баалоо сурамжылоо (анкета, маек) жана аскерге чакырууга чейинки деңгээлин тестирлөө сыяктуу баалоо каражаттарын пайдалануу менен негизги (предметтен сырткаркы) жана атайын (предметтик) компетенттүүлүк түрүндө чагылдырылган акыркы натыйжага баа берүүнү карайт.

Жогорудагы предметтик компетенциялардын мазмунунун негизинде бул предметтик стандарт окуучулардын билим берүү жетишкендиктерин баалоонун стратегиясын, принциптерин, критерийлерин, каражаттарын жана ченемдерин белгилейт.

Жекече даярдыкты учурдагы баалоо аскерге чакырууга чейинки даярдоонун мугалими (анын ичинде окуучу менен бирге) тарабынан белгиленген ченемдердин жана талаптардын негизинде, ортодогу баалоо ушул предметте көрсөтүлгөн ченемдердин жана талаптардын негизинде жүргүзүлөт, ал эми жыйынтыктоочу баалоо календардык планга (чейрек, жарым жылдык жана окуу жылы) ылайык жүргүзүлөт.

Тапшырмалардын түрдүү формаларын окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен мугалим аныктайт. Жетишкендиктин ийгилигин баалоо сапаттык жана сыпаттамалык ыкмаларды, ошондой эле аскерге чакырууга чейинки даярдоо мугалими тарабынан белгиленген критерийлерге ылайык коюлган баллдарды колдонуу менен жүргүзүлөт. Ал эми суммативдик жыйынтыктоочу баалоо бул документте каралган окуучулардын даярдыгын мүнөздөгөн тесттердин ченемдери жана талаптарынын негизинде жүргүзүлөт.

Окуучулардын жетишкендиктерин баалоо алардын жеке натыйжаларын оңдоо үчүн жүргүзүлөт. Ал төмөнкү принциптерге негизделген:

- баалоо системасын киргизүүгө чейин билим берүүнүн жыйынтыктарын жана жетишүү деңгээлин аныктоо;
- предметти окутууну жакшыртууга көңүл буруу;
- окуучулардын даярдыгынын деңгээлине бирдиктүү талаптарды, инструменттерди жана баалоо процедураларын иштеп чыгуу;
- мамлекеттик жана предметтик стандарттарда белгиленген билим берүүнүн жетишкендиктерин, окутуунун натыйжаларын баалоо каражаттарынын сакталышы;
- баалоо системасын иштеп чыгуу жана киргизүү процессине мугалимдерди кошуу;
- критерийлердин жана баалоонун жол-жобосунун ачыктыгын, билим берүү процессинин бардык катышуучулары үчүн жыйынтыктардын айкындыгын камсыз кылуу;
- баалоо системасын үзгүлтүксүз өркүндөтүү.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо мугалими окуу жылынын башталышында дене тарбия нормаларын кабыл алууну да уюштурат, анын негизинде окуучулардын физикалык ден соолугунун мүнөздөмөлөрү толукталат.

Дене даярдыгынын деңгээлин баалоо балдар жана кыздар үчүн өзүнчө көрсөтүлгөн контролдук көнүгүүлөрдүн, ченемдердин жана талаптардын негизинде жүргүзүлөт (4-5-таблицаар). Окуучунун физикалык даярдыгынын деңгээлин мүнөздөө менен дене тарбия мугалими окуучу менен бирдикте окуунун жеке максатын жана ага жетүү жолдорун аныктоо боюнча чараларды көрөт, ата-энелерге (мыйзамдуу өкүлдөрдү) маалымдайт, үй шартында белгилүү прогреске жетишүүгө багытталган өз алдынча дене тарбия көнүгүүлөрдүн мазмунун тактайт.

Окуучулардын физикалык даярдыгын кайра текшерүү окуу планынын тиешелүү бөлүмдөрүн өтүүнүн жыйынтыгы боюнча жана окуу жылынын аягында жүргүзүлөт.

Окуучунун **эмоционалдык (психологиялык) ден соолугунун** критерийлери болуп өзүн-өзү аңдап билүү, окуучулардын ортосундагы социалдык мамилелер, эмоцияларды башкаруу жана окуучу туш болгон объективдүү жана субъективдүү мүнөздөгү кыйынчылыктарды жеңе билүү саналат. Окуучунун эмоционалдык (психологиялык) ден соолугуна баа берүүнүн аскерге чакырууга чейинки даярдоо мугалими колдонгон негизги ыкмасы байкоо болуп саналат.

Окуучунун социалдык ден соолугунун критерийлери болуп анын жүрүм-туруму, коомдук активдүүлүгү, топто (командада) өз ара аракеттенүүсү, иш-аракет үчүн жоопкерчилиги жана аскерге чакырууга чейинки үзгүлтүксүз даярдыктын маанилүүлүгүн түшүнүү саналат. Окуучунун социалдык ден соолугун баалоонун негизги ыкмасы да байкоо жүргүзүү болуп саналат. Окуучунун топтогу өз ара мамилеси кандай экенин, ал индивидуализм жана эгоизм менен айырмаланабы, пайда болгон кырдаалдарда жоопкерчиликти ала алабы же жокпу, ошондой эле нормативдерди жана көнүгүүлөрдү аткаруу канчалык үзгүлтүксүз адатка айланганын көзөмөлдөө маанилүү.

4-БӨЛҮМ. ОКУУ ПРОЦЕСИН УЮШТУРУУ ТАЛАПТАРЫ

4.1. Окутуунун методикасына коюлган негизги талаптар

Жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо процессинде окуучулар Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарынын аскердик милдет, аскердик кызматты дайындоо, аскердик анттын талаптарын жана Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жалпы аскердик уставынын талаптарын, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүн жана башка аскердик түзүлүштөрдүн максатын жана түзүмүн үйрөнүшөт.

Сабактардын мазмунунун аскердик-прикладдык багыты жаш окуучуларды Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн катарында кызмат өтөөгө, жарандык турмушта үзүрлүү эмгекке даярдоонун өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле ар кандай коркунуч жаралган учурда зарыл болгон даярдыкты камсыз кылууну эске алуу менен аныкталат. Ушуга байланыштуу төмөндөгүлөргө багытталган сабактардын тутуму сунушталат:

- булчуң системасын чыңдоону, негизги физикалык сапаттарды өнүктүрүүнү, ар кандай тоскоолдуктарды жеңүү жөндөмдүүлүгүн калыптандырууну, ошондой эле кармашуунун-урушуунун элементтерин өөзөштүрүүнү камтыган окуучулардын прикладдык физикалык даярдыгын камсыз кылуу;

- жаш окуучулардын ок атуучу куралдардын жана кол гранаталарынын материалдык бөлүгүн өздөштүрүүсүн, ошондой эле алар менен иштөөдө, ок атууда жана ок атуу мүмкүнчүлүгү болгон учурда коопсуздуктун зарыл минималдуу чараларын өздөштүрүүсүн камсыз кылуучу окуучулардын ок атууга даярдыгын камсыз кылуу;

- күнүмдүк тиричиликтин коопсуздугунун негиздерин өздөштүрүү, окуучуларды кырсыктардын, кыйроолордун жана табигый кырсыктардын шарттарында, табигый, социалдык жана криминалдык мүнөздөгү ар кандай экстремалдык кырдаалдарда өзүн кандай алып жүрүүгө даярдоо;

- азыркы массалык кыргын салуучу куралдардын мүнөздүү белгилерин, коргонуу ыкмаларын, жеке коргонуу каражаттарын колдонууну изилдөөнүн негизинде жарандык коргонуунун талаптарын өздөштүрүү. Өзгөчө кырдаалдарда калкты кабарлоонун тартибине жана аракеттерине, калкты эвакуациялоону уюштурууга жана жалпы мектептик окууну уюштурууга бир топ убакыт бөлүнөт;

- бириккен куралдуу салгылашууларды, бөлүмдүн курамындагы жоокердин согуштагы күжүрмөндүгүн жана чалгындоодогу аракеттерин, миналанган талааларды, картасыз жерде ориентациялоонун өзгөчөлүктөрүн, инженердик жабдууларды жана маскировкалоочу позицияларды түзүү, душмандын танктары жана брондолгон объектилери менен күрөшүүдөгү аскердик иштин негиздерин өздөштүрүү;

- Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жана башка аскердик түзүлүштөрүнүн курамын жана түрлөрүн, аскердик милдеттин жана аскердик кызматтын маңызын, аскер кызматчыларынын ортосундагы мамилелерди куруунун өзгөчөлүктөрүн өздөштүрүүгө багытталган аскердик кызматтын негиздерин өздөштүрүү. Аскердик тартип, аскер кызматкерлерин жайгаштыруу, ички тартипти жана ротанын иш-аракеттерин тартипке келтирүү маселелерине өзгөчө көңүл бурулат. Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн Уставынын түшүнүктөрү калыптанат, куралсыз жана курал-жарак менен машыгуунун ыкмаларын жана кыймылдарын үйрөнүшөт;

10-11-класстардын окуучуларына сунушталуучу медициналык билимдердин системасы жана көлөмү окуучулардын жыныстык өзгөчөлүктөрүн, аларды өзгөчө шарттарда жабыркагандарга алгачкы медициналык жардам көрсөтүүгө тартуунун мүмкүн болгон перспективаларын эске алуу менен аныкталат. Буга байланыштуу уландар кырсык борборлорунун өзгөчөлүктөрүн, кырсыктан жабыркаган калкка кырсыктан жабыркаган борборлордо тез медициналык жардам көрсөтүүнү уюштуруунун негиздерин үйрөнүшөт, жаракат алган жана кырсык болгон учурда биринчи жардам көрсөтүүнүн негиздерин өздөштүрүшөт. Кыздарга радиациялык зыяндын өзгөчөлүктөрү, уулуу жана күчтүү уулуу заттардын зыяны, жугуштуу оорулар, алдын алуу иш-чараларын уюштуруу жана биринчи жардам көрсөтүү маселелери боюнча билимдердин алда канча чоң көлөмү сунушталат. Сабактар жаракат алган жана оорулуу адамдарга кам көрүү, ошондой эле медициналык мекемелерде процедураларды аткаруу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө багытталат.

Жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо боюнча сабактардын системасы сабактардын теориялык жана практикалык формалары, ошондой эле талаа окуусунда жана медициналык мекемеде практикадан өтө тургандай түзүлгөн.

Окуу программасын өздөштүрүүнүн натыйжасында атайын билимдин жана ага байланыштуу практикалык көндүмдөрдүн жана жөндөмдөрдүн белгилүү бир көлөмү пайда болот. Алар алдын ала, ошол учурда жана жыйынтыктоочу баа менен бааланат жана ушуга байланыштуу аскерге чакырууга чейинки даярдоонун негизги бөлүмдөрүн өздөштүрүүнү баалоо нормативи белгиленет.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарын уюштуруу жана өткөрүү боюнча уюштуруу-методикалык сунуштар сунушталат:

- өз алдынча дене тарбиялык жана аскерге чакырууга чейинки даярдыктын деңгээлин жогорулатуу жана ден соолукту чыңдоо максатында системалуу, анын ичинде өз алдынча дене тарбия көнүгүүлөрүнө муктаждыктар;

- окуучулардын моралдык-эртүүлүк жана патриоттук сапаттарын тарбиялоо, ошону менен алардын адептүүлүгүн калыптандыруу.

4.2. Предметтик стандарттын талаптарын ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү ресурстар камсыздоого минималдуу талаптар

Кадрдык ресурстар:

- "Жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо жана дене тарбия мугалими" адистиги боюнча жогорку окуу жайынын бүтүрүүчүлөрү;

- жогорку же орто аскердик билими бар, тиешелүү аскердик билимге ээ, жогорку моралдык сапаттарга ээ, окуучуларды даярдоого жана тарбиялоого жөндөмдүү запастагы жана отставкадагы офицерлер, ошондой эле жогорку педагогикалык билими бар тажрыйбалуу сержанттар жана запастагы жоокерлер;

- медициналык билимдердин негиздери боюнча сабактарга мугалимдерди тандоону саламаттык сактоонун аймактык органдары билим берүү уюмдарынын жетекчилери менен бирдикте даярдалган медициналык кызматкерлердин ичинен жүргүзүшөт.

Материалдык-техникалык ресурстар:

- аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабактарын өтүүгө коргоо маселелерин тескеген мамлекеттик орган билим берүү уюмдарын окуу куралдары, алар үчүн чакан калибрлүү мылтыктар жана анын октору, жеке коргонуу каражаттары менен камсыз кылат. Жобого ылайык коопсуздукту камсыз кылуу тартиби:

- өзгөчө кырдаалдардын алдын алуу жана жоюу маселелерин тескеген мамлекеттик орган билим берүү бөлүмдөрүнүн билдирмеси боюнча билим берүү уюмдарын башкаруучу уюмдардын каражаттарынын эсебинен жарандык коргонуу каражаттары менен камсыз кылат;

- саламаттык сактоо маселелерин тескеген мамлекеттик орган ведомствого караштуу органдар аркылуу медициналык билимдердин негиздери боюнча сабактарды өткөрүү үчүн адистерди тартат, билим берүү уюмдарына медициналык билимдердин негиздери боюнча медициналык жабдыктарды билим берүү бөлүмдөрүнүн билдирмесинин негизинде билим берүү уюмдарын жетектеген уюмдардын каражаттарынын эсебинен берет.

Билим берүү уюмдарында Аскерге чакырууга чейинки даярдоо программасынын талаптарына ылайык окуу-материалдык база түзүлгөн жана дайыма өркүндөтүлүп турат.

Программага төмөнкүлөр кирет: аскерге чакырууга чейинки окуу кабинети; окуу куралдарын жана майда калибрлүү мылтыктарды сактоо үчүн атайын жабдылган бөлмө; атуучу тир; тартип сакчысынын милдеттерин жана катарга тизилүү ыкмаларын практикалык жактан үйрөнүү үчүн атайын жайлар; жалпы дене тарбия боюнча сабактарды өткөрүү үчүн спорттук шаарча (аянтча); тоскоолдуктар тилкеси; аскердик иштин негиздери боюнча сабактарды өткөрүү үчүн чечилүүчү-көчмө окуу жабдууларынын комплекси; окуу-көрсөтмө куралдары жана техникалык окуу куралдары.

Тоскоолдуктардан өтүү

(талаадагы окуу учурунда аткарылат)

200 м. аралыктагы бир жолку тоскоолдуктар жолунун сүрөттөлүшү.

- 1 – тилкенин башталышы;
- 2 – 20 метр ылдамдыкта чуркоо үчүн аянт;
- 3 - үстү жагында туурасы 2, 2,5 жана 3 м., тереңдиги 1 м. болгон арык;
- 4 – узундугу 6 м., туурасы 2 м., бийиктиги 1,1 м. болгон лабиринт (өтмөктөрдүн саны - 10, туурасы - 0,5 м.);
- 5 – узундугу 3,2 м., туурасы 0,25 - 0,3 м. жантайма тактай менен бийиктиги 2 м., калыңдыгы 0,25 м. дубал;
- 6 – бийиктиги 2 м., үч кесиндиден турган (тик бурчтуу устундар 0,2x0,2 м): биринчисинин узундугу 2 м, экинчиси 3,8 м 135 ° ийилген (башынан ийилгенге чейинки узундук - 2, 8 м.) кыйраган көпүрө; устундардын ортосундагы боштуктар - 1 м., устундун экинчи жана үчүнчү кесиндисинин башында жана тоскоолдуктун аягында - үч баскычтуу вертикалдуу тепкич;
- 7 - туурасы 2 м талкаланган тепкич (тепкичтердин бийиктиги 0,8, 1,2, 1,5 жана 1,8 м, алардын ортосундагы аралык 1,2 м, бийик тепкичте узундугу - 2, 3 м жантайган төрт баскычтуу тепкич бар);
- 8 - бийиктиги 1,1 м, туурасы 2,6 м жана калыңдыгы 0,4 м эки сыныгы менен (төмөнкүсү жер деңгээлинен 1x0,4 м, үстүнкүсү жерден 0,35 м. бийиктикте жайгашкан 0,5x0,6 м.) жана ага жанаша жайгашкан 1x2,6 м аянтча менен дубал;
- 9 – кудук жана коммуникация өткөөлү (кудуктун тереңдиги 1,5 м, үстү жагындагы кесилиш аянты 1x1 м; кудуктун арткы дубалында кудукту бириктирүүчү 1,1 м тереңдикте, узундугу 8 м бир ийилген 1x0,5 м өлчөмүндөгү боштук бар, кудуктан траншеяга чейинки түз аралык - 6 м.);
- 10 - 1,5 м тереңдиктеги траншея;
- 11 - туурасы 2 м. болгон чуркоочу жол.

4.3. Мотивациялоочу жана коопсуз окуу чөйрөсүн түзүү

«Аскерге чакырууга чейинки даярдоо» предмети боюнча окуу чөйрөсү негизги мектептик билим берүүнүн максаттарына, милдеттерине жана натыйжаларына шайкеш келиши керек, окуучулар окуучунун туруктуу өнүгүүсү үчүн зарыл болгон билимдерди, көндүмдөрдү жана компетенцияларды өздөштүрүшү жана билим берүүнүн кийинки баскычтарында билим алуу мүмкүнчүлүгүн арттыруу үчүн сабактар сапаттуу өтүлүүгө тийиш.

Мотивациялоочу чөйрөнү түзүү аскерге чакырууга чейинки даярдоо сабагында максатка жетүү үчүн окуучулардын аскер ишин өздөштүрүүсүндө чыгармачылык чөйрө басымдуулук кылып турушу керек. Мотивациялоочу окуу чөйрөсүн түзүүнүн негизги механизмдери:

- билим берүү процессинин катышуучуларынын ортосундагы мамилелердин системасын өзгөртүү;

- билим берүү чөйрөсүнүн инновациялык инфраструктурасын түзүү;

- жаңы билим берүү практикасын киргизүү.

Окуучуларга билим берүүнүн сапатын жогорулатууга түрткү берүүчү чөйрөнү түзүү боюнча негизги чаралар:

- окуу планын жаңылоо жана оптималдаштыруу;

- мониторинг жүргүзүү;

- мектептин маалыматтык-технологиялык чөйрөсүн сапаттуу деңгээлге өткөрүү.

Бул багыт окуучулардын, ата-энелердин, мугалимдердин, мекемелердин, коомдун жана мамлекеттин муктаждыктарын канааттандыруу үчүн түзүлөт.

Сабак учурундагы коопсуздук сабак өтүлүп жаткан жайдан мугалимдин уруксатысыз сыртка чыкпоо, түртүшпөө, катарга тизилүүдө жана басууда буттуу туура коюу, бийик жерлерге чыкпоо, шакекчелерге илинбөө, тапшырмаларды түшүндүрүүдө жана көнүгүүлөрдү аткарууда тоскоолдук жаратпоо жана алаксытпоо, турникте нымдуу кол менен көнүгүүлөрдү жасабоо сыяктуу талаптар менен камсыздалат.

Психологиялык коопсуздук үч аспекти менен камсыз кылынат: биринчиси, окуучулардын кийим алмаштыруучу жайда жана андан срыткары жердеги жүрүм-туруму, өз ара мамилеси, коңгуроо кагылганга чейин окуучулардын машыгуу залында же аянтта өз ара мамилеси сыяктуу параметрлерден турат; экинчиси, сабак учурунда түзүлүүчү кырдаалга жараша тапшырмаларды аткарууда окуучулардын бири-бири менен жана мугалим менен биргеликте аракеттенишинен турат, анткени спорттук инвентарларды (топтор, таякчалар, обручтар, аркандар) окуучулар башка максаттарга колдонуп кетиши ыктымал; үчүнчүсү, окуучулардын сабак учурунда ошондой эле кийим алмаштыруучу жайда жүрүм-турум жана өз ара аракеттенүү өзгөчөлүктөрүнөн турат.

Аскерге чакырууга чейинки даярдоо мугалими тарабынан көрүлгөн бир катар чаралар тийиштүү түрткү берүүчү жана коопсуз шарттарды түзүүгө өбөлгө түзөт. Аларга төмөнкүлөр кирет:

- окуучуларды тартипке келтирүүчү, эмгек шартын түзүүгө көмөктөшүүчү, тартипсиздикке терс мамиле кылуучу, эрежелерди сактоого түрткү берүүчү сабакка биргелешип даярдоо чаралары (сабактарды өтүү үчүн окуу жайларын тартуу);

- курал атууга даярдоо сабактарынын жалпы жана жеке максаттарын биргелешип аныктоо боюнча иш-чаралары;

- изилдөө субъекттери үчүн стандарттарды ишке ашырууда белгилүү бир чыгармачылыкты жана өзүн-өзү ишке ашырууну камсыз кылуу боюнча иш-чаралар, андан кийин анын аткарылышын биргелешип талдоо;

- нормативдерди ишке ашырууда белгилүү бир чыгармачылыкты жана өзүн-өзү ишке ашырууну камсыз кылуу, андан кийин анын аткарылышын биргелешип талдоо боюнча иш-чаралар;

- субъективдүү контролдун, маалыматтын ачыктыгынын, адеп-ахлактуулуктун, ишенимдердин жана коммуникациянын болушу үчүн аң-сезимге жараша жеке ишмердүүлүктүн болушун эске алуу менен, окутуу технологиясын курууга мүнөздүү принциптерди аныктоо боюнча чаралар;

- сабактын эмоционалдык климатын камсыз кылуу боюнча чаралар (сабактын жагымдуу башталышы жана аяктоосу). Ал мугалимдин жагымдуу үнү, жакшы маанайы, өзүн шайыр алып жүрө алышы менен камсыз кылынат; - ар бир окуучунун ийгилиги байкалып, кубатталып, ал эми кыйынчылыктарга дуушар болгондор колдоо жана жардам алуусун камсыздоого багытталган дем берүүчү жана өз ара жардам көрсөтүү чаралары;

- классташтардын аракеттерине баа берүүгө мүмкүндүк берүүчү чаралар. Башкалардын жетишкендиктерин баалаган окуучунун өзүнүн баасын аргументтештирүүсү эң маанилүү.

Жогорудагы чаралар сабакта ыңгайлуу шарттарды түзүүгө өбөлгө түзөт, инсандын айланасындагы окуучулар менен эффективдүү өз ара аракеттенүү жөндөмүн өнүктүрүүгө, турмуштук жөндөмдөрдү өнүктүрүүгө жана класста жагымдуу психологиялык климатты түзүүгө жардам берет.

Жогоруда айтылгандардан тышкары окуу кабинеттеринин абалы, алардын жабдуулары жана инвентарлары пайдалануунун ишенимдүүлүгүн жана коопсуздугун камсыз кылуу боюнча талаптарга, санитардык-гигиеналык ченемдерге жана эрежелерге, анын ичинде өрт жана электр коопсуздугуна ылайык келүүгө тийиш.

Аталыштар	Нормативди аткаруунун шарттары (тартиби).	Баалоо
Жалпы дене тарбия		
Турникке асылуу	<p>Дене тарбия даярдыгы боюнча окуучу баштапкы абалда турат. Жетекчи "Турникке!" деп команда бергенде, таптак кадам шилтей турникке барат да, тик секиргенге камданат. Колдорду түз сунуп, тик өйдөгө тартынат (ошол абалда 1-2 секунд асылып турат). Жогору тартылганда ээк турниктен өйдө болушу керек. Буттарды бүгүүгө жана жаюуга жол берилет.</p>	<p>Баалоо: "эң жакшы" - 12 жолу; "жакшы" - 9 жолу; "канааттандыруу" - 7 жолу; «канааттандыруу эмес» - 7ден аз.</p>
200 м аралыктагы тоскоолдуктарды басып өтүү	<p>Баштапкы абалы: тоскоолдуктар сызыгынын алдына жатуу. "Алга" деген буйруктан кийин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Атып туруу менен 20 м. аралыкка чуркап, туурасы 2,5 м. чуңкурдан секирип өтүү. 2. Лабиринттин зигзагдарынан чуркап өтүү. 3. 2 метрлик дубалдын үстүнөн эркин кыймыл менен өтүү. 4. Тик тепкич менен кыйраган көпүрөнүн экинчи бөлүгүнө өтүү. Устун менен аягына чейин чуркоо жана жерге секирүү. 5. Бузулган тепкичтин үчүнчү баскычынан өтүү. Төртүнчү баскычтан өтүүдө сөзсүз түрдө буттар жерге тийиши керек. 6. Дубалдагы атайын тешилген тешиктен өтүү. 7. Окопко чуркап баруу. Ага секирип түшүп, билдирүү линиясы аркылуу кудукка чуркап баруу. 8. Жерден гранатаны алып, дубалда тешилген терезеченин каалаган тешигине же дубалдын артында жайгашкан 2,5 метрлик аянтчага ыргытуу. Гранаталарды ыргытуу аракетинде 3 жолу уруксат берилет. 9. Кудуктан секирип чыгып, дубал аркылуу өтүү. 10. Жантайыңкы жол менен тепкичтин төртүнчүсүнө чыгуу жана андан ары тепкич менен чуркоо. 	<p>Баалоо: "эң жакшы" - 1 мүн. 30 сек; "жакшы" - 1 мүн. 40 сек; "канааттандыруу" - 1 мүн. 55 сек.</p>

	11. Тик тепкичтен кыйраган тепкичтин устунуна чыгып, аны бойлоп чуркап, боштуктан секирип өтүү. Жантайган тактай аркылуу жерге чуркап түшүү. 12. 2 метрлик чуңкурдан аттап өтүп, жолго чыгып, тоскоолдуктар жолунун баштапкы сызыгын чуркап кесип өтүү.	
3 кмде чуркоо	Ал ар кайсы жерден жалпы же өзүнчө старттан башталат. Старт жана финиш бир жерде болот. Кийими спорттук болууга тийиш.	Баалоо: «эң жакшы» – 12 мүн. 00 сек; «жакшы» – 13 мүн. 30 сек; «канааттандырарлык» – 14 мин. 25 сек; «канааттандырарлык эмес» – 14 мүн. 25 с. ашык.
Кармашуу ыкмалары	Окуучулар кармашуу үчүн атайын сабака жабдылган жерде болот, жетекчи программада каралган үч кабыл алуунун бирөөнү дайындайт: курал менен кармашуу, кол жана бут менен мушташуу ыкмалары; колго түшүп калуудан бошонуу; душманды куралсыздандыруу. Команда боюнча окуучу көрсөтүлгөн ыкмаларды аткарат. Кабыл алуунун аткарылышы бааланат: эгерде ыкма сыпаттамага ылайык аткарылса, тез жана аягына чейин жеткирилсе “аткарылды”; эгерде ыкма сыпаттамага ылайык жүргүзүлбөсө же аягына чыкпаса “аткарылган жок” деп бааланат.	Эч кандай ыкмалар аткарылбаса «канааттандырарлык эмес» деп бааланат.
100 метр аралыкка чуркоо	Кийими – спорттук. Төмөнкү старт.	Баалоо: "эң жакшы" - 13,6 с; "жакшы" - 14,8 с; "канааттандырарлык" - 15,0 с; "канааттандырарлык эмес" - 15,0 с ашык.
Ок атуу даярдыгы		
Калашников автоматын чачуу (чогултуу)	Автомат чүпүрөк менен жабылган столдун үстүндө болот. Окуучу куралдын жанына турат. Жетекчинин командасы боюнча окуучу белгиленген ырааттуулукта куралды толук эмес чачып, кайра жыйнайт. Чачып, жыйнап жатканда тетиктердин жана механизмдердин атын атап чүпүрөккө (столго) кылдаттык менен тизет.	Баалоо: «эң жакшы» - куралды чачуу жана кайра жыйноо белгиленген ырааттуулукта жүргүзүлсө, тетиктери жана механизмдери туура аталса; «жакшы» - экиден ашык ката кетирилбесе; «канааттандырарлык» - үчтөн ашык ката кетирилбесе;

		«канааттандыруу эмес» – үчтөн ашык ката кетирилсе. Каталар: автоматты толук эмес чачып-жыйноо ырааттуулугун 2 жолудан ашык бузса; Автоматтын экиден ашык тетиги жана механизмдери туура эмес аталса.
(АК 74) куралын толук эмес чачуу	Курал столдун үстүндө даяр турат. Окуучу жанында болот. Нормативди бир окуучу аткарат.	Баалоо: «эң жакшы» – 13 с; «жакшы» – 14 с; «канааттандыруу эмес» – 17 с.
(АК 74) куралын толук эмес чачуудан кийин чогултуу	Курал чачылган. Тетиктер жана механизмдер столдо тыкан жайгаштырылган, инструмент даяр. Окуучу куралдын жанында. Нормативди бир окуучу аткарат.	Баалоо: «эң жакшы» – 23 с; «жакшы» – 25 с; «канааттандыруу эмес» – 30 с.
Салмагы 600 г. (400 г.) гранатаны алыска ыргытуу	Ал бир жерден же туурасы 10 метрлик коридордо чуркап аткарылат.	Баалоо: «эң жакшы» – 40 м; «жакшы» – 35 м; «канааттандыруу эмес» – 32 м; «канааттандыруу эмес» – 32 м. аз.
(АК 74) куралын толук эмес чачуудан кийин чогултуу	Курал чачылган. Тетиктер жана механизмдер столдо тыкан жайгаштырылган, инструмент даяр. Окуучу куралдын жанында. Нормативди бир окуучу аткарат.	Баалоо: «эң жакшы» – 23 с; «жакшы» – 25 с; «канааттандыруу эмес» – 30 с.
(АК 74) куралын толук эмес чачуу	Курал столдун үстүндө, инструмент даяр. Окуучу куралдын жанында. Нормативди бир окуучу аткарат.	Баалоо: «эң жакшы» – 13 с; «жакшы» – 14 с; «канааттандыруу эмес» – 17 с.
Жарандык коргонуу		
Противогаз кийүү	Окуучулардын алдында противогаздар кийүүгө даяр турат. Күтүлбөгөн жерден «Газдар» деген команда болору менен окуучулар противогаздарды кийип башташат. Убакыт буйрук берилген учурдан тартып противогазды толук кийип, толук дем чыгарууга чейин эсептелет.	Баалоо: "эң жакшы" - 8 с; "жакшы" - 9 с; "канааттандыруу эмес" - 10 с. Бааны бир упайга азайткан каталар: противогазды кийүүдө окуучулардын көзүн жумуп, демин кармабай

		<p>калган же противогазды кийгенден кийин толук дем чыгарбаган учур; шлем-маска кыйшык кийилген же туташтыргыч түтүк буралып калган.</p> <p>"Канааттандырарлык эмес" деген баа берген каталар:</p> <p>шлем-масканын астынан сырткы аба кире тургандай бүктөлмөлөр калып калса же кыйшашып калса; туташтыргыч түтүктүн гайкасы толук буралбай калса.</p>
Жабыркагандарга противогаз кийгизүү	<p>Противогаз кийген окуучулар жабырлануучунун баш жагына жатат. Жабыркаган кишиге кийгизиле турган противогаз даяр турат. Жетекчинин буйругу менен окуучуларга жабырлануучунун противогазын алып чыгып, ага кийгизет.</p>	<p>Баалоо:</p> <p>«эң жакшы» – 15 с; «жакшы» – 16 с; «канааттандырарлык» – 17 с.</p> <p>Бааны бир упайга азайта турган каталар: шлем-маска толук кийилбесе, көз айнек противогазда болбосо, бириктирүүчү түтүк буралып калса.</p>
Булганган атмосферада бузулган противогазды колдонуу	<p>Окуучулардын противогаздары «даяр» абалда болот. Жетекчи төмөнкү буйруктардын бирин берет: «Туташтыргыч түтүк жыртылган» же «Шлем-маска жыртылган». Окуучулар бузулган тетиктерди ажыратып, противогазды колдоно берет. Убакыт буйрук берилген учурдан тартып дем алууну калыбына келтиргенге чейин эсептелет.</p>	<p>Баалоо:</p> <p>«эң жакшы» – 20 с; «жакшы» – 22 с; «канааттандырарлык» – 25 с.</p>
Противогазды жана коргонуучу комплекти кийүү («плащ в рукава»)	<p>Окуучуларга коргоочу каражаттар даяр абалда.</p> <p>«Газдар», «Плащты, байпакты, колкапты кий» деген команда берилгенде окуучулар противогаздарды, коргоочу байпактарды, коргоочу плащты, кол каптарды кийишет. Убакыт жетекчинин буйругунан баштап коргоочу каражаттарды толук кийип бүткөнгө жана «Даяр» деген билдирүүгө чейин эсептелет.</p>	<p>Баалар:</p> <p>«эң жакшы» – 3 мүн. 30 с; «жакшы» – 4 мүн; «канааттандырарлык» – 4 мүн. 30 с.</p> <p>Бааны бир упайга азайткан каталар: коргоочу байпактар бекитүүчү каражаттары бек бойдон кийилсе; плащтын капталдары</p>

		<p>туура эмес бекитилсе; байпак толук кийилбесе; кармагычтар бекитилбей же эки кармагыч бекитилбей калса. "Канааттандырарлык эмес" деген бааны аныктоочу каталар: кийип жаткан учурда коргоочу каражаттар бузулса; Противогазды кийүүдө “канааттандырарлык эмес” деген бааны аныктаган каталар кетирилген болсо.</p>
Аскердик иштердин негиздери		
<p>Бутаны табуу, алардын локалдык объектилердин ориентациясына карата жайгашкан ордун аныктоо жана байкоонун натыйжалары боюнча доклад берүү.</p>	<p>Окуучулар берилген сектордо байкоо жүргүзүү үчүн жайгашат. Байкоочудан 200-500 м. аралыктагы байкоо секторуна үч бута коюлат. Буталарды аныктоо, алардын жерге жана локалдык объекттерге карата жайгашкан ордун, аларга чейинки аралыкты аныктоо жана байкоонун жыйынтыктарын билдирет.</p>	<p>Баалоо: «эң жакшы» – үч бута тең жана аларга чейинки аралыктар туура аныкталганда; "жакшы" - үч бута тең аныкталып, бирок аларга чейинки аралыктар 15%дан ашпаган ката менен аныкталса; “канааттандырарлык” - экиден кем эмес бута аныкталып, аралыктардын бирин ченөөдө 15%дан ашык ката кетирилсе; «канааттандырарлык эмес» - экиден аз бута аныкталган, же аралыкты өлчөгөн эки учурда 15%дан ашык ката кетирилсе. Каталар: окуучунун баш калкалоочу жайда байкоо жүргүзүү ордун туура эмес тандаса; ар бир бутага чейинки аралыкты өлчөөдөгү ката 15%дан ашык болсо.</p>
<p>Согуш талаасындагы</p>	<p>Баштапкы позиция - атуу позициясы (атуу үчүн орун). Окуучу тактикалык кырдаалга киргизилет, ага жаңы чектерге өтүү тапшырмасы берилет.</p>	<p>Баалоо: «эң жакшы» кыймыл туура жасалганда, «жакшы» – кыймыл учурунда экиден ашык ката</p>

кыймыл	Жетекчинин буйругу боюнча окуучу ок атуу менен 20-30 метр катуу басып, 50 метр кем эмес жерге чуркап жана 10 метрден кем эмес жерге ичи менен сойлоп өтүшү керек.	кетирилбесе; «канааттандырарлык» – кыймыл учурунда үчтөн ашык ката кетирилбесе; «канааттандырарлык эмес» – кыймыл учурунда үчтөн ашык ката кетирилсе. Каталар: жердин өзгөчөлүгүн эске албаган кыймыл; атуу үчүн туура эмес тандалган жер; жердин ыңгайына жана душманга байкоо жүргүзүүнүн жоктугу; баш калкалоо үчүн ошол жердеги буюмдардын колдонулбашы; кыймылдаганда, токтогондо, чуркаганда жана сойлогондо дененин жана куралдын туура эмес абалы.
Атуу ордун (атуучу жерди) тандоо, окоп казуу	Баштапкы абал – жатып алуу же туруу. Окуучулар тактикалык кырдаалга киргизилет, ага ок атуучу позицияны жана анын жабдууларын тандоо тапшырмасы берилет.	Баалоо: "эң жакшы" - бардык аракеттер туура, так аткарылса; "жакшы" - экиден ашык ката кетирилбесе; "канааттандырарлык" - үчтөн ашык ката кетирилбесе; "канааттандырарлык эмес" - үчтөн ашык ката кетирилсе. Каталар: ок атуу позициясы туура эмес тандалганы; куралдын туура эмес жайгашуусу; күрөктү туура эмес колдонуу; окоптун өлчөмдөрү сакталбаса; душманга байкоо жүргүзүлбөсө, кыймыл-аракет жай, чечкинсиз болсо.
Атууга даярдык	Ар кандай абалдан (жатып алуу, тизелөө, бир нерсенин артында туруу) жөө басуу.	Баалоо: "эң жакшы" - 7 секунд; "жакшы" - 8 секунд; "канааттандырарлык" - 10 секунд.

<p>Танкка каршы минаны орнотуу</p>	<p>Окуучулар согуштук тапшырманы аткарат. Жетекчи кайсы минаны жана аны каякка коюуну жарыялайт. «Мина коюга өткүлө» деген команданы бергенден кийин окуучу жерди байкоо менен душмандын аракеттерине көз салып, минаны орнотот.</p>	<p>Баалоо: «эң жакшы» — мина коюу туура, так жана тез аткарылганда; "жакшы" – минаны орнотууда бирден ашык ката кетирилбесе; "канааттандырарлык" – минаны жайгаштырууда экиден ашык ката кетирилбесе; "канааттандырарлык эмес" – минаны коюуда экиден ашык ката кетирилсе. Каталар: минаны орнотуу үчүн чуңкур туура эмес казылса; минаны орнотуу жана аны күжүрмөн абалга келтирүү боюнча туура эмес жүргүзүлгөн иштер; минаны маскировкалоодо эрежелер бузулса; жерге жана душмандын аракеттерине байкоо жүргүзүү жок болсо.</p>
<p>Азимут боюнча багытты аныктоо</p>	<p>Окуучулар согуштук тапшырманы аткарат. Жетекчи окуучуга азимут берет, ага ылайык багытты аныктайт жана отчет берет.</p>	<p>Баалоо: «эң жакшы» - окуучулардын аракети туура аткарылып, катасы 3 градустан ашпаса; «жакшы» - окуучунун аракети туура аткарылып, катасы 6 градустан ашпаса; «канааттандырарлык» - окуучулардын аракети туура аткарылып, ката 9 градустан ашпаса; "канааттандырарлык эмес" - окуучунун аракети туура эмес аткарылса же ката 9 градустан ашпаса;</p>
<p>Предмет аркылуу азимутту аныктоо</p>	<p>Окуучулар согуштук тапшырманы аткарат. Жетекчи окуучуга ошол жердеги предметти (ориентир) көрсөтөт, ал азимутту аныктайт жана</p>	<p>Жогорудагыдай эле</p>

	отчет берет.	
--	--------------	--

АДАБИЯТТАР

1. “Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамы.
2. Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн Уставдары.
3. Жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо маселелери жөнүндө Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 11-февралындагы №87 Токтому.
4. Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигинин Дене тарбия жана спорт боюнча колдонмосу – 2013-ж.
5. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 11-февралындагы №87 токтому менен бекитилген Орто жалпы билим берүү программаларын, башталгыч жана орто кесиптик билим берүүчү кесиптик окутуу программаларын ишке ашыруучу билим берүүчү уюмдарда жаштарды аскерге чакырууга чейинки даярдоо жөнүндө Жобосу
6. Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын жана башталгыч жана орто кесиптик билим берүү уюмдарынын 10-11-класстарынын окуучуларын аскерге чакырууга чейинки даярдоо программасы. Бишкек - 2014.
7. Кыргыз Республикасындагы аскердик-патриоттук мелдештер жана спартакиадалар жөнүндө жобо.
8. 2021-2040-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы. Өкмөттүн 2021-жылдын 4-майындагы №200 токтому. [Электрондук ресурс] <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/158227>
9. Теория и методика физического воспитания. Издание 2-е, исправленное и дополненное. Под общей редакцией Л.П. Матвеева и А.Д. Новикова. Учебник для ин-тов физ. культуры. – М: «ФКиС», 1967г.
10. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы №1 «Инсандын рухий-нравалык жактан өнүгүшү жана дене тарбиясы жөнүндө» Жарлыгы [Электронный ресурс] <https://www.president.kg/ru/sobytiya/18509>.
11. «Манас» эпосу жөнүндө Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 28-июнундагы №59 Мыйзамы (КР 2023-жылдын 26-апрелиндеги №94 Мыйзамынын редакциясына ылайык).
12. 2021-2026-жылдарга Кыргыз Республикасында жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы - Кыргыз жараны. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2020-жылдын 13-ноябрындагы № 39 Жарлыгы менен бекитилген.